Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... гарана. | № 66 (18389) | 1990 оной мартын 21, среда | Сэн 3 мүн.

ВЕТЕРАНУУДАЙ СОВЕДЭЙ ХУРАЛДААН

Дайнай ба ажалай ветерануудай бүхэсоюзна соведэй пленум Москвада боложо, партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проектые зүбшэн хэлсэбэ. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Е. К. Лигачев элидхэл хээ.

Платформын проект энэрхы ёһото, демократическа социализм тээшэ, хубилган шэнэдхэлгын орёо шухала зорилгонуудые шиидхэхэ талаар манай хүдэлөөнэй политическэ хараа шэглэлнүүдые тодорхойлно гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ. Хүнэй аша туһа, тэрээн тухай анхарал оролдолго партиин политикын гол анхаралда улам үргэнөөр табигдана.

СССР-эй Президентын тушаалые тогтоолго хадаа түбэй засагые бэхижүүлһэн ябадал болоно. Тохёолдоһон бэрхэшээл, түбэгүүдые гаталан дабахын тула ниитэ нэгэн жагсаалтай, бата нэгэдэлтэй парти хэрэгтэй.

Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект тушаа дайнай ба ажалай ветерануудай бүхэсоюзна соведэй КПСС-эй ЦК-да хандаһан Хандалгые пленум баталан абаба.

Советскэ Союзай маршал Н. В. Огарков Дайнай ба ажалай ветерануудай бүхэсоюзна соведэй түрүүлэгшээр һунгагдаа.

(ТАСС).

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ

...нуудай үмэнэһөө үгэ хэлэгшэ партийна округуудаар нюуса, сэхэ, адли тэгшэ, хэдэн кандидатуратай һунгалта үнгэргэхэ шухала гэжэ мэдүүлээ.

Партийна бюджедые бүридүүлгын ба гаргашалгын асуудалнуудта КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн тогтожо хэлэхэдээ, партийна бюджедэй хэрэглэлгэ тухай коммунистнуудта гүйсэд мэдээсэхэ шухала гэжэ тэмдэглэбэ. Имагтал энээнэй һүүлээр, партиин бүхы мүнгэнэй ямараар гаргашалагдаһан тухай мэдэжэ абахадаа, тэдэ зүбөөр гү, али буруугаар гаргашалагдана гү, саашадаа эдэ мүнгэ зөөри ямар шэглэлээр хэрэглэгдэхэ ёһотойб гэһэн шиидхэбэри коммунистнууд баталан абаха ёһотой гэжэ тэрэ хэлээ. Юрэдөөл, партиин бюджет дээрэһээ доошоо бэшэ, харин доороһоо дээшээ бүридүүлэгдэхэ ёһотой байһаниинь арсашагүй.

Байгуулалтын ба мүнгэн һангай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, ажал ябуулгадаа мүнгэ һомололгые тодорхойлолгодо партийна организацинуудай бэеэ дааһан байдал тухай үгэ хэлэгшэ тогтоходоо, дээдэ таладань байһан партийна комитет бэшэ, харин пленумүүд гү, али конференцинүүд доодо таладань байһан эмхиин штадые, байгууламжые тодорхойлхо ёһотой гэжэ тэмдэглээ.

Уялгануудаа хуулиин үндэһөөр дары хубаарилха, общество болон ороноо хүтэлбэрилгын байгуулалтада партиин һууриие тодорхойлхо гээшэ хойшолуулашагүй, дары бэелүүлэгдэхэ хэмжээнүүд болоно гэжэ тэрэ дурадхаа. Съезд болотор партиин аппарадай шатые, тэрэнэй тоое хороохо шухала гэжэ найдажа байһанаа мэдүүлбэ.

Мүнөө оронойманай хуби заяанай, партиин хуби заяан маанадай бултанаймнай зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэжэ байһаниинь шухала гэжэ Украинын Компартиин Полтавска обкомой нэгэдэхи секретарь **А. С. Мякота** хэлэбэ. Манай областиин коммунистнууд хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые хурдадхахын түлөө, партиие шэнэдхэхын түлөө тэмсэнэ, энээниие КПСС-эй Уставай проекттэй сэхэ холбоно. Хэрбээ бидэнэй ниитэ нэгэн КПСС-эй түлөө байгаа хада манайда ниитэ нэгэн Устав байха ёһотой гэжэ диилэнхи олонхид тоолоно. Үгы гэбэл, наада захань, союзна республиканuудай Компартинуудай Уставые зохёолгодо ниитэ нэгэн үндэһэ һууринууд, ниитэ нэгэн хандасанууд байха ёһотой. Партиин гол шата болохо партийна эхин организациие бэхижүүлхэ тухай тезис тон шухала гэжэ тоолоноб. Эхин организацинуудые бүридүүлгын нютагай гол ёһондо орохые дурадхагшадай һанал бодолые зүбшөөнэгүйб. Угайдхадаа, нэгэ эмхиһээ нүгөөдэдэ сүлөөтэйгөөр орожо болохо аша туһын талаар тэдэниие байгуулгые буруушаанаб. Иимэ хараа бодол партиин түрүү үүргэдэ зүришэнэ.

Партида орохо асуудалые эсэслэн шиидхэхэ эрхые, хубиин хэрэгүүдые партийна эхин организацинуудта хаража үзэлгые Устав соо батадхаха тухай олохон партийна организацинуудай дурадхалые партиин областной комитет дэмжэнэ.

Партийна эхин организациин секретариин статусые партиин Устав соо тодорхойлхо гэһэн дурадхал обкомой нэгэдэхи секретарь оруулба. КПСС-эй 50 гаран гэшүүдтэй партийна эхин организацинуудта сүлөөлэгдэһэн хүдэлмэрилэгшэ партийна хүдэлмэри ябуулха ёһотой гэһэн коммунистнуудай эрилтэ мүнөө улам эршэмтэйгээр соностоно. Ажалша коллективүүдэй арендно подряд болон ажахын тоосоондо орожо байһантай дашарамдуулан, энэнь илангаяа шухала удха шанартай. Секретарьта салин хүлһэ түлэхэ мүнгэ хаанаһаа олохо гээшэб?— гэһэн асуудал гарана, тэдэнэй өөһэдөө аппарадай байгууламжые, сүлөөлэгдэһэн хүдэлмэрилэгшэдэй тоое, эдэнэй салин хүлһэнэй хэмжээнүүдые тодорхойлхын тула партиин областной комитедүүдтэ, горкомуудта, райкомуудта нилээд ехэ эрхэнүүдые олгохо хэрэгтэй гэжэ тоолонобди. Гэшүүнэй түлбэриһөө ороһон мүнгэ зөөриин 50 процентые өөһэдынгөө мэдэлдэ үлөөхэ эрхэ Уставаар партийна эхин организацинуудта олгохые хараалха шухала гэжэ тэрэ мэдүүлээ.

Горкомууд болон райкомуудай хэмжээндэ партийна байгууламжануудта, коммунистнуудай жаяг журамда, партиин политика бодотоор бэелүүлхын түлөө, партийна хэблэлэй органуудай асуудалнуудаар, тэдэнэй харюусалгада хабаатай асуудалнуудаар үгэ хэлэгшэ һанамжануудаа элирхэйлбэ.

Мүнөө үеын зорилгонуудай орёо хүшэр, харюусалгатай байһые областиин коммунистнууд һайн ойлгоно гэжэ тэрэ хэлээ. Орон дотор тохёолдожо байһан түгшүүрилтэй байдал һанааемнай ехээр зобооно гэжэ Пленумдэ дамжуулхые гүйгаа һэн. Партиин Центральна Комитедэй, ороной Верховно Соведэй, правительствын абаһан хэмжээнүүд хожомдонги байхаһаа гадна, олохон ушарта уряалһан шэнжэтэй гээд хэлэжэ болоно. Эндэһээ гараха нэгэл арга бии: Бултадаа — партийна эхин организациһаа эхилээд, Центральна Комитет болон тэрэнэй Политбюро хүрэтэр манай партиие хамгаалха талаар удааржа байнгүй жагсаха, орон дотороо гурим журам тогтоохо шухала.

Уставай проект яһала һайн, шууд сэхэ байбашье, тэрэнэй авторнууд политическэ монополиһоо гүйсэд зайсажа, парти хадаа политическэ байгуулалтын хүсэн түгэс хубинь болоно гэжэ гүйсэд харуулжа шадаагүй гээд КПСС-эй Ханты-Мансиин окружной комитедэй нэгэдэхи секретарь **В. А. Чурилов** хэлэбэ.

Үгэ хэлэгшэ проект тушаа хэдэн дурадхалнуудые оруулаа.

Нэгэдэхинь. Өөһэдынгөө платформо дээрэ совет обществые нэгэдүүлхэ зорилго табихадаа, парти нэн түрүүн элдэб бүлэгүүдые, хандасануудые, платформонуудые нэгэдүүлгын онол арганuудые хараада абангүй байжа шадахагүйл. Уставай 13-дахи параграф соо энээн тухай хэлээ һаа, олонхиин дуугаар шиидхэбэри абаха арга боломжо тухай хэлээ һаа, зүйтэй байна. Соведүүдтэ, ниитын эмхинүүдтэ коммунистнуудай диилэнхи олонхиин хараа бодолой бэшэгдэһэн 35-дахи, 36-дахи пунктнууд соо энэ темэ харуулха хэрэгтэй. Ажал ябуулга элдэб янзын ха юм даа.

Хоёрдохинь. Засагые партийна олониитэдэ дамжуулха тухай соносхоходоо, Уставай проект энэ засагые бэелүүлхэ онол арга дурадханагүй. 6-дахи пункт соо «үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдые, референдумүүдые үнгэргэжэ болохо» гэжэ зүбшөөһэн ушарые уялгата ёһоор «саг үргэлжэ үнгэргэхэ» гэһэн үгэнүүдээр һэлгэхэ хэрэгтэй.

Үсөөнхиин эрхые бидэ зүбөөр хамгаалнабди, теэд олонхиин эрхые бэелүүлхэ, олон миллион коммунистнуудай һанамжануудые хараада абаха арга тогтоохо гээшэ мүн лэ шухала удха шанартай гэжэ тэрэ хэлээ.

Гурбадахинь. Парти дотор окружком гэһэн байгууламжые ЦК-гай гэшүүд бултадаа мэдэхэ гээд хэлэжэ шадахагүй байнаб. Тиимэһээ Уставай проект соо нэгэ ушарта тэдэнэр райкомуудтай, нүгөө ушарта обкомуудтай хамта табигдана. Нэгэ ушарта городской болон районно отделенинүүдтэй окружной партийна организацинууд тухай, харин нүгөөдэ ушартань иимэ хубаарилгагүйгөөр хэлэхэ гээшэ зүйтэй. Тэдэниие юрэ окружной гээд нэрлэжэ болоно.

Съездэ бэлдэхын тула КПСС-эй ЦК-гай гэшүүдһээ, гэшүүндэ кандидадуудһаа, партийна организацинуудай, партийна комитедүүдэй секретарьнуудһаа, КПСС-тэхи элдэб хэлбэрилнүүдэй түлөөлэгшэдһөө бүридүүлэгдэһэн тусхай комисси хэрэгтэй гэжэ округой олонхи коммунистнууд тоолоно гээд үгэ хэлэгшэ Пленумдэ хабаадагшадай анхарал хандуулаа. Тэрэ «түхэрээн столой» гуримаар, хөөрэлдөөнэй шэнжэтэйгээр хүдэлжэ, бэлэдхэлэй энэ шатада элдэб бодол үргэнөөр хараада абаха ёһотой.

Тюменскэ областиин Ханты-Мансиин автономито округэй байдалда В. А. Чурилов түгэсхэлдөө тогтожо хэлэбэ. Округой городуудай болон районуудай олонхи нютагай Соведүүдтэ һараһаа үлүүтэй саг соо сессинүүдые зарлажа, гүйсэдхэхэ комитедүүдые һунгажа шадахагүй байнабди. Совет, партийна органуудай хүтэлбэрилэгшэдэй дүшөөд процентнь депутадууд болоогүй. Засаг захиргаание бүридүүлгэ ажалша коллективүүдэй социальна, байдалай хүндэ хүшэр болоһондо, хүнүүдэй һанал бодолдо, правительстватай ажалай арсалдаануудай эхилһэн ушарта хабаатай юм.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь **Е. К. Лигачевта** үгэ үгтэбэ. Манай орон дотор ниитын ажабайдал гүнзэгы үндэһэ һууритай боложо байна гэжэ тэрэ хэлээ. Президентын тушаалые тогтоолго, Михаил Сергеевич Горбачевые манай ороной түрүүшын Президентээр һунгалга хадаа хубилган шэнэдхэлгын шухала шата болобо.

Политическэ ба экономическа үймөө хүлгөөнэй боломоор үе шатада обществомнай хүрэжэ ерээд байна гэжэ Е. К. Лигачев саашадаа орон доторхи байдалые шэнжэлхэдээ хэлээ. Бүхы арад зоной аша туһада хабаатай түрүүшын ээлжээнэй зорилгонууд ёһотой һайнаар шиидхэгдэнэгүй.

Эдеэ хоолой асуудалые абажа хараябди. Үнэхөөрөөшье, мүнөө үеын аграрна политикын гол шэглэлнүүдые тодорхойлоо һэмди. Энээнэй зүб политика байһандань, тэрэнэй өөрын үрэ дүнгүүдые үгэхэ байһандань найданаб. Эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ дээшэлүүлэгдэнэ. Гэбэшье энэнь тон хангалтагүй бага юм.

Аграрна политикые экономическа талаар, нэмэлтэ нөөсэнүүдээр, шэнэ сэнгүүдээр, мүнгэ һомололгонуудаар нилээд батадхаха хэрэгтэй. Гэбэшье мүнөө эдэнэй олонхинь хуушаһайнгаа хэмжээндэ үлөөгдэшэнхэй. Политбюро дээрэ, ЦК-гай Пленумүүд дээрэ, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ энэ асуудалые нэгэнтэ бэшэ табяа һэм. Хүдөө нютаг техническэ, социальна талаараа яаха аргагүйгөөр гээгдээ, харин хүдөө ажахын түүхэй эд хадагалха, болбосоруулха үндэһэ һуури орхигдошонхой. Аграрна секторто мүнгэ һомололгые ехэдхэнгүй, материальна нөөсэнүүдээр хангангүй, эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэг болгохо тухай хөөрэлдөөн гараха ёһогүй. Тиигээгүй һаа, 5—10 жэлэйшье үнгэрхэдэ, юуншье бүтэхэгүйл.

Үгы, таряашанда эрхэ сүлөө олгохобди, тэрэниие газарай эзэн болгохобди, тиихэдэмнай бүхы юумэн бүтэхэ гэжэ хэлсэдэг. Таряашаниие газарай эзэн болгохын түлөө бишье тэмсэнэб. Гэбэшье ороноо эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангахын тула гансал еэса тармуурнуудаар, хүрзэнүүдээр юушье туйлахагүйлди.

Саг ошожол байна, теэд эдеэ хоолой асуудал улам хүшэр бэрхэшээлтэй болоно. Энэмнай үндэһэ баримтатай.

Хубилган шэнэдхэлгын уряа лозунгнуудые гаргаад, тэдээгээр далдалагдан, обществые, партиие унагааха, тэрэниие байгуулгын ба ажал ябуулгын ленинскэ гол ёһонуудые буруу һүргэхэ һэдэлгэтэй хүсэнүүд, хүнүүд манай общество дотор олошоронхой. Тобшолон хэлэбэл, КПСС-ые социал-демократическа парти болгожо, орон дотороо үмсын зөөри бии болгожо, капиталис үйлэдбэриие һэргээхэ зорилготой байна. Тиихэдээ Зүүн Европые жэшээ болгон харуулна. Теэд тэндэ социализмһаа ехээр хадуурһаниинь элеэр харагдана гэжэ ЦК-гай секретарь тэмдэглээ.

Уршаг түбэгүүд, дутуу дундануудолохон эрхэ нүхэсэлнүүдһээ үндэһэтэй, гэбэшье эдэнэй дунда эмхидхэлэй, мүн үзэл сурталай хүдэлмэриин парти дотор һуларжа байһаниинь элеэр харагдана гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Зүбшөөжэшье, зүбшөөнгүйшье байхада болохо. Гэбэшье нэн түрүүн энэ ушар манай орониие хүшэр хүндэ байдалда оруулаа гэжэ би этигэнэб. Гэхэтэй хамта манай орониие иимэ орёо хүшэр байдалһаа гаргажа, хүгжэлтэ дэбжэлтын замда оруулжа шадаха арадай депутадуудай Соведүүд болон Коммунис партиһаа ондоо хүсэнүүдые харанагүйб. Урдандаа байгаагүй юумэн һүүлэй жэлнүүдтэ бии болоо. Партиин олохон шатанууд Соведүүдые зохихо ёһоор бэлдэнгүй, экономикоһоо гаража байна. Парти дотор можо бэшэ, харин олонхи ушарта бүлэглэлнүүд бии. Ажал хэрэг үгүүлэл хүниие сэгнэлгын эрхэ нүхэсэл болоно. Общество дотор олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг зарим хэрэгсэлнүүд бүтэмжэгүй, буруу һүргэлгын хүдэлмэри урдынхяараа ябуулна. Хэлэһэн үгэнүүд соогоо энээн тухай хэлэнэ гүбди?— гэжэ асуултай. Хэлэнэбди. Зүгөөр олохон ушарта энэ асуудалые юрэ хараһан хэбэр үзүүлжэ тэмдэглэхын тула хэлэдэг байнабди. Энээнэй һүүлээр эндэ хэлэгдэһэн юумэ бэелүүлхэ талаар юуншье хэгдэдэггүй.

Парти зандаран зонхилолгын онол арганuудта бусаха, ажахын хэрэгүүдтэ хамааралсаха ёһотой бэнэ бэшэб гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Тиигэнэ бэшэб гэжэ үшөө дахин хэлэхэ ёһотойб. Минии хэлээшые хэншье буруугаар ойлгожо, һарюу-мурюугаар хэлэхые бү оролдог лэ. Экономическа реформын харгы замуудаар түсэблэлгын-дэлгүүрэй экономико байгуулха зам хадаа генеральна зам болоно.

Эдэ үдэрнүүдтэ болоһон СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд Президентын засаг тухай шухала шиидхэбэри баталан абаа. Энэмнай нэгэ газарһаа хүтэлбэрилгые усадхан зайсуулжа байһан демократиин эрхэ байдалда шухала хэмжээн болоно. Президентын засаг өөрөө манай орониие иимэ орёо хүшэр байдалһаа гаргахагүй байһыень бидэ ойлгонобди. Парти болон Соведүүд энээниие бэелүүлжэ шадаха байна. Эгээл тиимэһээ партиие шэнэдхэлгэ, КПСС-эй шэнэ Устав, эдэбхитэй кадрова политика тон шухала байна. Үгы гэбэл, оромнай экономическа хүндэ хүшэр байдалһаа, политическэ түгшүүрилһээ һаяаршье гаража шадахагүйл.

Шэнэ Уставтай зохилдуулан, партиие шэнэдхэлгэ парти доторой харилсаануудта демократиие үргэдхэхэһээ гадна, партиин зэргэнүүдэй нэгэдэлые бэхижүүлхэ, тэрэниие һандаргажа байһан, бүхы юумэнһээ, можо бүлэг бололгоһоо, оппозиционно тэмсэл хэгшэдһээ, социализмда харша хүдэлөөнүүдтэ хабаадагшадһаа партиие арюудхаха ёһотой гэжэ хараалнабди. Партиин иимэ гэшүүд Верховно Соведтэ, Центральна Комитедтэ, нютагуудташье бии. Гоё гоё аад, хооһон үгэнүүдые хэлэхэ дуратай политическэ ажал ябуулагшад үсөөн бэшэ.

Энээнтэй дашарамдуулан, партиин гэшүүдэй дунда политическэ аттестаци үнгэргэхэ тухай коммунистнуудай дурадхалые Е. К. Лигачев дэмжэбэ. Эдэ бүгэдые харюусалгатайгаар хэхэ хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлээ. Зан ябадалай ямаршье ёһо гурим баримталаагүй байлгын ямар юумэндэ хүргэдэгые Литвагай Коммунис партиин хүтэлбэрилэгшэдэй хуби заяан дээрэ хаража байнабди гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Зүбшөөхэ ябадалай түрүүшын ээлжээндэ табигдадаг тэмсэл эсэсэй эсэстэ политическэ мухардалгада хүргэдэг гээшэ. Үшөө нэгэ юумэн тухай. Эдээндэ хүдэлмэришэн ангиин болон таряашадай тон үсөөнөөр түлөөлэгдэнхэй байһаниинь засагай шэнэ зургаануудые бүридүүлхэ үедэ элирбэ.

Партида, Совет засагта зүрюу харша ябуулганууд яһала һайнаар эмхидхэгдэнхэй, залан шэглүүлэгдэнхэй байна гэжэ үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдээ мэдүүлээ. Иимэ эрхэ байдалда хайхарамжагүйгөөр хандаха гээшэ тон аюултай байна. Социализмда зүрюу харша хүсэнүүдтэ шиидхэхы харюу сохилто үгэхөөр саг хүрэжэ ерээ. Байгша оной февраль һарада ороной ажалшадта Верховно Соведэй, КПСС-эй ЦК-гай, правительствын хандаһан хандалга, тэдэ үдэрнүүдтэ партиин ябуулһан хүдэлмэри энэ талаар жэшээ болохо байна.

Арми болон Флодто партиин нүлөөе оголон үгы болгохо, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй бүридэлые оюун бодолой талаар һуларуулха, Арми болон социализмын бата бэхи байлгада тиигэжэ хохидол ушаруулха, гэжэ һэдэгшэдэй бодото зэмсэг болоһон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые политикада хабаагүй болгохо уряае Арми болон Флодой коммунистнууд эрид буруушаана гэжэ Совет Армиин болон Уһан-Сэрэгэй Флодой Главна политическэ управлениин начальник **А. Д. Лизичев** онсолон тэмдэглэбэ.

Зүүн Европын зарим оронуудта политоргануудые болюулалга ба армидахи партийна организацинуудай ажал ябуулга хорилго хадаа сэрэгэй журамай асуудалнуудай эрид хурсадхалгада, албанһаа зугадаха ушарнуудай олошоролгодо, харин зарим ушарта — подразделенинүүдэй, үнгэрхэдөө сэрэгэй частьнуудай болон соединенинүүдэй моральна талаһаа һандаралгада хүргөө гээд, урид хэлэгшэ үгэнүүдээ батадхан, үгэ хэлэгшэ һануулба. Компартиин гансаараа хүтэлбэрилгэ тэдээндэ эсэргүүсэдэг политическэ хүсэнүүдэй гансаараа зонхилолгоор эндэ мүнөө һэлгэгдэнэ гээшэ.

Холбоото Штадуудай ба НАТО-гай оронуудтахи сэрэгэй байгуулалтын дүй дүршэл тоонгүй байжа болохогүй. Тэдэнэй арминуудай бүридэлдэ үни заяанай хүсэн түгэс политическэ (үзэл сурталай) байгууламжанууд байдаг, эдэбхитэйгээр хүдэлдэг юм. Тэдэ зонхилхо политическэ хүсэнүүдэй политикые хэрэг дээрэнь бэелүүлдэг байна бшуу.

Политоргануудые үндэһөөрнь хубилгаха хэрэгтэй байһан ушарта үгэ хэлэгшэ Пленумэй анхарал хандуулаа. Тиихэдээ совет сэрэгэй байгуулалтын мүнөөнэй үе шатын зорилгонуудта, манай сэрэгэй доктринын уг удхада, болохоёо байгаа сэрэгэй реформын зорилгонуудта эгээл һайнаар харюусажа шадама сэрэгэй бүридэлдэ партийно-политическэ нүлөө үзүүлхэ онол арга байгуулхаар хараална гээшэ.

Мүнөө политико-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин ашаг үрэ багатай байлга, сэрэгэй алба хэлгын нэрэ хүндые заримашуулай зорюута муудхааха гэһэн һэдэлгэнүүд, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ хабарай таталгада һаад ушаруулха ябадал Арми болон Флодтохи хубилган шэнэдхэлгэдэ бага бэшээр һаад тойбо ушаруулна гээшэ. Союзна хуулинуудта зүришэһэн республиканска хуулинуудай олон актнуудай Соведтэ харша, Армида харша шэнжые тэмдэглэнгүй байжа болохогүй.

Политоргануудые саашадань хубилгаха ябадалые хараадаа абаһан 26-дахи параграфай талаар тодорхой дурадхал заагаад, Уставай проектые бүхыдэнь дэмжэхэ зуураа, Армиин партийна организацинуудай нютагай партийна органуудтай харилсаануудай гурим шэнээр найруулагдаа гэжэ тэмдэглэбэ. Манай холбоонуудай саашадаа бэхижэхэ, шэнэ удхатай болохо байһые энэмнай онсолон тэмдэглэнэ, Арми болон арадай нэгэдэлэй гол ёһонь шэнэ эршэ хүсэ абана гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлэһэн байна.

Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ тоосоото-һунгалтын гүйсэд кампани КПСС-эй XXVIII съездын урда тээ үнгэргэгдэхэ, харин съездын делегадууд партийна организацинуудһаа сэхэ һунгагдаха юм гэжэ үгынгөө түгэсхэлдэ тэрэ мэдээсэбэ.

М. Ш. Шаймиев—КПСС-эй Татарай обкомой нэгэдэхи секретарь трибунада гараба. Коммунистнуудые партийна политикаһаа амяарлан холодуулха ябадалые усадхаха арга олгомоор хэмжээнүүдые нэн түрүүн зохёон табиха, бэелүүлхэ хэрэгтэй байһан дээрэ үгэ хэлэгшэ тогтоо.

КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект дотор энэ талаар хэлэгдэһэн дурадхалнууд республикын коммунистнуудаар гол түлэб һайшаан абтаһан байна. Олон хүнүүд партиин эмхидхэлэй талаар байгуулалтын гол ёһые, демократическа централизмын гол ёһые шэнээр бодомжолжо үзэхэ хэрэгтэй гэбэ.

Өөрынгөө хараа бодолые үсөөнхидэй хамгаалха эрхэ ба тэрэнэй шиидхэбэриин абтаһанай һүүлээр заатагүй тэрэниие дүүргэхэ ябадалые хараалһан шэнэ Уставай проект доторхи дүримүүдые үгэ хэлэгшэ һайшааба. Бүхы шатын партийна комитедүүдэй секретарьнуудые сэхэ, олон хүнэй дундаһаа шэлэжэ һунгалгые, партийна дээдэ тээхи комитедүүдэй бүридэлдэ партийна эхин организацинуудһаа сэхэ хүнүүдые эльгээлгэ партийна доодо шатануудай, коммунистнуудай үүргэ дээшэлүүлгэдэ заатагүй туһа хүргэдэг байха зэргэтэй. Партиин XXVIII съезддэ делегадуудые һунгаха гурим тухай хэлэхэдээ, толилогдоһон проект зүбшэн хэлсэлгын үедэ олон партийна комитедүүд болон организацинууд делегадуудые нэгэ мандадтай округуудаар һунгабал, һайн байгаа гэжэ мэдүүлнэ гээд тэрэ хэлэбэ.

Партиин бүхы шатануудые хубилган шэнэдхэлгэ түргэдхэлгэдэ ехэ юумэн партийна эхин организациин эдэбхиһээ дулдыдадаг байна. Мүнөөдөө олонхиин эдэбхитэй хараа бодол тэдэнэй баримталдаггүй байһаниинь, ажалша коллективэй ажабайдалда өөрынгөө һуури олоогүй байһаниинь халагламаар. Эндэ КПСС-эй обкомуудай, горкомуудай, райкомуудай бага бэшэ зэмэ бии гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Бидэ эндэ гүйсэд хүдэлжэ шаданагүйбди. Тиигэбэшье хубилган шэнэдхэлгын эрхэ байдалда партиин үндэһэ һуури болодог партийна эхин организацинуудай үүргэ ба һууриие мүнөө болотороо КПСС-эй ЦК тодо һонороор тодорхойлоогүй гэжэ хэлэнгүй байжа болохогүй. Энэ алдуунуудые, КПСС-эй шэнэ Уставай проектэшье дүүрэн хэмжээгээр усадханагүй.

Үгэ хэлэгшын һанамжаар, автономито республиканuудай партийна организацинуудай статус тухай асуудал үнинэй шиидхэгдэхээр болонхой. Бусадтал адли, Татарай АССР-эй Конституци автономито республикые социалис гүрэн гэжэ соносхоно ха юм. СССР-эй болон РСФСР-эй Конституцинуудай үндэһөөр республика гүрэнэй зургаануудтай — Верховно Соведтэй, АССР-эй Министрнүүдэй Соведтэй байдаг юм. Харин энэ партийна организацимнай областной гэжэ нэрлэгдэдэг. Энэ яашье тайлбарилмаар бэшэ, харюулмаар бэшэ, таарахагүй ушар юрэл үгэнүүдэй шэнжэ оготолон бэшэ, тиимэһээ тэрэниие усадхаха, тэрээндэ КПСС-эй республиканска организациин статус үгэхэ, партиин шэнэ Устав дотор энээниие батадхаха хэрэгтэй болоно.

Партиин үзэл сурталай ба эмхидхэлэй талаар нэгэн ниитэ байлгын асуудал мүнөө айхабтар ехээр һанаата болгоно гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Партиин бүхы гэшүүд өөрынгөө политическэ үзэл бодолоор нэгэн ниитэ гэжэ бидэ мүнөө баталжа шадахагүй байнабди. Жэшээнь, парти дотор бүлэглэлнүүдэй өөһэдынгөө дүрэмтэй бии болохо, КПСС-ые парламентска түхэлэй парти болгохо гэхэ мэтые соносхоһон «КПСС доторхи демократическа платформодо» партиин Центральна Комитедэй, партийна дээдэ органуудай ямараар хандадагые партийна олониитэ мэдэнэгүй бшуу.

«Национальна шэнжэ» гэдэг хэмжээлэшэгүйгөөр хурсадаад байна. Иимэ эрхэ байдалда ороной ямаршье нютагта оршон байдалай тогтууригүй бололгые гансашье гаргахагүй бэшэ, харин арадуудай хани барисаанай, харилсаа холбооной, бэе бэедээ туһалалсалгын хэдэн зуун жэлэй ёһо заншалые зандань байлгахын тула бүхы юумэ бидэ бултадаа хэхэ ёһотой байһамнай тон шухала болоно. Иигэжэ ЦК-гай сентябриин (1989 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдээр тодорхойлогдоо бэлэй.

Национальна асуудал ба нацинууд хоорондын харилсаанууд хүнэй гүн мэдэрэлые, ажабайдалайнь һанаан бодолой оршомые дайрана гэжэ бидэ хэзээдэшье саг зуурашье хараһаа алдаха ёһогүйбди. Тиимэһээ бүхы юумэндэ гурим журамтай, бэе бэеэ хүндэлдэг байха хэрэгтэй. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ илангаяа тэнсүүриень олодог, политическэ сэсэ мэргэн бодолтой байха эрилтэ табигдана. Юуб гэхэдэ, национальна харилсаануудта хабаатай ямаршье бодомжогүй үгэ, географическа тодо бэшэ нэрлэлгэ мүнөө хойшолонгыень хэлэжэ боломоор бэшэ, эгээл ехэ хохидолдо хүргэжэ болохо бшуу.

Орон дотор Президентын тушаал тогтоолго, тэрэнэй программа бата найдал түрүүлнэ, съездын урда тээхи хүдэлмэри ябуулгада ба орон доторхи оршон байдалые тогтууритай болгохо ба урагшаа дабшаха талаар шэглүүлэгдэһэн хэмжээнүүдые бэелүүлгын һайн үндэһэ һуури болохо ёһотой гэжэ үгынгөө түгэсхэлдэ М. Ш. Шаймиев хэлэбэ.

КПСС-эй Устав дотор коммунистнуудай дурадхалнуудые хараада абаха һэдэлгэ үзэгдэнэ, тиигэбэшье тэрэ бүхыдөө ханалга түрүүлнэгүй гэжэ «Ижевский механический завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй парткомой секретарь **Г. В. Сивец** хэлээ. Платформодол адли, тэрээн дотор нэн түрүүн партиин үзэл сурталай үндэһэ һуурин эли тодо бэшэ байһан дээрэһээ, тэрэнэй уг зорилгын гээгдэһэн дээрэһээ иимэ юумэн болоо ха. Демократическа централизм тухай бэшэгдэһэндэл адли, олон дүримүүдэй гол удхань үгы болонхой. Зарим газарта дүримүүд тодо бэшэ, эли бэшэ байна. Уставай проектын оролто соо партиие тодорхойлолго ямар бэ даа тодорхой бэшэ ойлгомжо гаргана. КПСС политическэ организаци байха ёһотой бшуу. Гэбэшье дурадхагдаһан түхэлөөрөө энэ документ марксистско-ленинскэ хараа бодол баримталдаг партиин Устав шэнгеэр ойлгогдоногүй. «Марксизм-ленинизм» гэһэн үгэһөө КПСС эшэнэ гү гэһэн бодол түрэхэ юм. Энэ һургаалнай хүн түрэлтэнэй үнэтэ туйлалта гэжэ мэдэрэгдэһэн ха юм.

Коммунистнуудай һонирхолоор нэгэдүүлэн байгуулагдадаг партийна клубуудые, теоретическэ семинарнуудые, үгэ буляалдалгын түбүүдые болон бусад түхэлнүүдые байгуулха тухай тайлбари «Партиин эмхидхэлэй талаар байгуулалта» гэһэн бүлэг дотор оруулһанай хэрэггүй ха гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Юуб гэхэдэ, эдэмнай партиин байгууламжын шатанууд бэшэ, харин политическэ, үзэл сурталай хүдэлмэриин түхэл янзанууд, онол арганууд болоно бшуу.

Проект дотор эхин организациһаа бэшэ, ямаршье шатын парторганизацинуудай үүргэ, һуури болон уялганууд нилээд элеэр, дүүрэнээр харуулагданхай. Ажалша коллектив доторхи, тэрэнэй газаа тээхишье эхин организациин эрхэнүүд болон уялгануудые, гол зорилгые тодорхойлоогүй сагтаа, бидэ организациин байгууламжын үйлэдбэриин гол ёһые бодото дээрэнь хамгаалжа шадахагүй байнабди. Парти доторшье, тэрэнэй газаа тээшье зарим хүсэнүүд бүри шангаар энээндэ эсэргүүсэдэг байна ха юм.

Тэрэнэй һанамжаар, партийна эхин эмхи, хүдэлмэриин политическэ онол арганууде хэрэглэн, экономическа ба социальна хүгжэлтын зорилгонуудые шиидхэлгэдэ, социальна үнэн зүб байдалай гол ёһонуудые сахилгада эмхидхэлшэ байха ёһотой гэһэн дүримые Уставай 18-дахи пунктда оруулбал, таарамжатай байгаа. Устав дотор мүн лэ юридическэ нюур болохо ёһотой эхин, районно, городской, областной организацинуудай зөөри, материальна бааза тухай дүрим тодорхойлогдонхой байха ёһотой.

Партиин Уставай проект тэрэнэй хүгжэлтын олон жэлэй дүй дүршэл согсолно, тэрэнэй мүнөөнэй байдал элирхэйлнэ гэжэ КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академиин ректор **Р. Г. Яновский** онсолон тэмдэглэбэ. Энэ документын онсо илгаа гэхэдэ, тэрэнэй хэмжээе горитойгоор бага болгоһон, демократи залан шууд хэрэглэһэн ябадал болоно. Һайн һайхан хүсэлэлнүүдэй согсолбори тэрэниие болгохоор олон тоото параграфуудаар Уставые дүүргэлгэһээ Владимир Ильич Ленин аяар 1905 ондо партиин гурбадахи съезд дээрэ бидэниие һэргылэмжэлээ бэлэй. Проект энээниие хараадаа абаа.

Үгэ хэлэгшэ хэдэ хэдэн тодорхой дурадхалнууд болон ажаглалтануудые хэбэ. Тэрэнэй һанамжаар, партиин гэшүүдэй эрхэнүүд тухай параграф соо партиин гэшүүн имагтал политикын болон партиин доторой ажабайдалай асуудалнуудые дурадхаха ба зүбшэн хэлсэхэ аргатай гэһэн дүримөөр хизаарлажа болохогүй. Партиин политикын бүхы асуудалнуудые шиидхэлгэдэ сэхэ ба түлөөлэгшэдөөр дамжуулан хабаадаха партиин гэшүүнэй эрхые тодо һонороор Устав дотор бэшэхэ хэрэгтэй, тиихэдээ энээнииень партиин ажабайдал, тэрэнэй хүтэлбэрилхы органуудай ажал ябуулга тухай үнэн зүб мэдээсэл гүйсэд дүүрэнээр саг соонь абаха эрхээр нэмээхэ хэрэгтэй.

Мүнөө хүсэндөө байһан Устав дотор бэшэгдэһэн, гансал коммунист бүхэниие бэшэ, мүн партийна дээдэ шатын ямаршье органиие шүүмжэлхэ партиин гэшүүнэй эрхэ тухай дүрим Программын проект дотор оруулагдаагүй гү, али үшөөл һулаар бэшэгдэһэн байна.

Партийна хэһээлтэнүүд тухай дүримтэй зэргэ партиин гэшүүдые урмашуулга, илангаяа моральна урмашуулганууд тухай дүрим бэшэбэл, таарамжатай байна.

Манай орон дотор Зөөри тухай Хуулиин абтаһанай һүүлээр партиин зөөри тухай Уставай дүрим онсо шухала удхатай болоно. Партийна зөөриин объектнүүдые эзэмдэхэ талаар партийна комитедүүдэй эрхэнүүдые үгы хэхэ гэһэн, һүүлэй үедэ нилээд олон болоһон, һэдэлгэнүүд үнэн дээрээ Конституциие буруушааһан шэнжэтэй боложо байнхай.

Партиин нэрэ зандань үлөөхэ, тэрэниие Коммунис гэжэ тодорхойлхо хэрэгтэй байһан тухай М. С. Горбачевой элидхэлэй заабариие үгэ хэлэгшэ дэмжэбэ. Партиин нэрэ хубилгаа һаа, энэрхы ёһото, демократическа социализмын хараа бодолые зохёон найруулха теоридо ба социальна үнэн зүб обществые байгуулха бодото хэрэгтэ зарим һаад ушаруулжа магад байгаа. Марксизм хадаа интернациональна һургаал болоно. Тэрээнһээ арсаха ябадалые коммунис болон национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөндэ энэ һургаалые хазагайруулһан ушар шэнгеэр тайлбарилжа болохо байна бшуу.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ДЭЭР

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Политическэ онол аргануудаараа, өөр дээрэ сэг үргэлжэ хүдэлэлгөөрөө парти болол обществэ дотор ухаан болодол, оюун сэдьхэлэй, әһо гуримай талаар ударидахы эрхэ байдал түйлаха ёһотой. Энэ талаар Центральна Комитедэй февралиин Пленум ехэ алхам урагшаа хээ. Уставай проект Центральна Комитедэй шэнэ Платформодо түшэглэнэ, тэрэнэй демократическа үг удхада таараһа гээшэ.

Партиин оюун бодол мунтынишье туршада зогсоногүй. Партитай хамта эрдэм ухаанайнгаа хүсэ шадалые эхдэхэн, Академи, партиина дээдэ 15 һургуули хубилган шэнэдхэгдэхэ байнхай. Гэбэшье шидхэрдээгүй асуудалнууд, мун һула газарнууд олон байһан зандаа.

Мүнөө бидэ өөрынгөө политикые, бүхы ниитын ажал ябуулгатай холбоотой бодото байдалые, эрдэм ухаанай аргаар шэнжэлһэнэй, XX зуун жэлэй ниитын хүгжэлтын ба түүхын дүй дүршэлэй хуулинууд ба сашаниин дабшалтые мэдэрһэнэй үндэһөөр байгуулна гээшэбди. Эдэ бүгэдэ партиина һуралсалай системые үндэһөөрнь хэлбэришүүгөөр хубилган шэнэдхэхэ, тэрэнине демократизациин эрилтэ тэбина гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолбо. Партиина-политическа һуралсалые энэрхы гуримтай, демократи ехэтэй болгохо, кадрнуудай резерв бэлдэхэ гээшэ манай педагогическа ба эрдэмэй хүдэлмэриин шухала таланууд болоно ха юм.

Казахстанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Н. А. Назарбаев трибуна дээрэ гараба. Олон жэлнүүдэй туршада түүхэ... (continued)

Дэлгэрһэн үгэ булэалдаа КПСС-эй зарим гэшүүд политическэ тэмсэлэй талаар коммунистнүүдэй нэгэдхүүлгэдэ шэрүүлэгдэһэн бүтэлжэлтэй али болохо ябуулгануудые арсахын тула хэрэглэхэ гэжэ оролдоодог байна. Харин энээнээ, политическэ элдэб һанал бодолнуудай, нэрээр, партиина консерваторнууд тэмсэлэй хүрээ гаар бэшэ халхалан нэгэн байһаниинь илангаа зайлаша. Консерватизм бии, энээнине арсаха аргагүй. Гэбэшье дайшалхы радикализмуд энээнтэй хамта үнэн зүб юмэнүүдые түшэ ... кэ хэжэ ... шэнэ оролдоно ха юм. Жэшээнь, парти дотор булэглэлнүүд хэрэгтэй гэжэ тэдэнэй дэбжүүлһэн тезис доторхи тӭдэнэй хүсэлэлые гансал һохёр хүн өөбөөрөнгүй байжа магад. Харбэзэ бидэ партиин ажа түһэдөө хэлэгэдэр нэтүүлгэ үнэн сэхэ, энээнтэй хамта засагтай нүүдэ оёһоондо, харгы замһаа хадуурах, зүриишэлдөөнэй, хүтэлбэрилэлгэшн түшаалай түлөө эбсэлэлгэ нэшидшээнэй годобэдэ харгы дээрэ гараха байна ха юмбибди. Эндэ КПСС-эй али нэгэн политическа нэрэ хүндэ тухай ямар хөөрэлдөөн болохо гээшэб даа.

Уставай шэнэ проектдэ хандахадаа, партиина организацинууд болон партиина комитедүүдэй хоорондохи харилсаанай түшэ тогтоонгоһон ойлгомжые хараажа уэзхые Н. А. Назарбаев дурадхаба. Хүсэндоо байһан Устав дотор гол түлэб мэдэлдэ байһан тухай, дээрэһээ доошоо хэрэгтэй холбоонууд тухай хэлэгдэнэ гэжэ тэрэ засба. Нэгэ шатын эмхинүүдэй хоорондохи харилсаануудые хүгжөөхэ, «дээдэ», «доодо», «дээдэ шатын», «доодо шатын» гэхэ мэтэ ойлгожонууд үгы хэжэ хэрэгтэй гэжэ ажабайдалай бүри үсэдөөр элирхэйлжэ үгэнэ ха юм. Иимэ ойлгомжонуудаараа мүнөөншье найруулгата нилээд дүтүүтэй байна. Имагтал партиина олонитын засаг партиина зөвлөлтэй бүридхүүлхэ шиидхэхы үүргэ дүүргэхэ ёһотой. КПСС-эй оршом соо республиканска компартиинуудай бэеэ даанги байһан тухай олон дэ оролдонобди, тэдэ Советска Союзай Коммунис партиин иимэрхүү документнүүдэ үндэһэлһэн өөрын программатай байхаа ёһотой, тиихэдэ национальна болон газар дайдын илгаануудые хараадаа абаһан байна ушартай гэжэ тоолонобди. Өөрынгөө съездүүдые, байгуулалтынгаа шэтэдүүдые, болзорнуудые бэеэ даагаад тодорхойлхо, партийна үгэ бүлэйдээ ба асуултануудые үнгэрүүлхэ, ниитын-партиина ажабайдалай ба политикын асуудалнуудай талаар өөһэдынгөө платформонуудые, документнүүдые, асуултануудые бүхэсоюзна съездүүд болон конференцинүүдэй дээрэ табиха, өөһэдынгөө шадлуудаар бүридэлэй асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ, партиина түбэй органуудта өөһэдынгөө төлөөлэгшэдые эльгээхэ, өөрынгөө газар дайда дээрэ кадрнуудай политикые бэелүүлхэ, өөрын дотор болоһон хиһан санаһан партиинууд хоорондын холбоонуудые тогтооход ба бэелүүлхэ эрхэнүүдые республиканска компартиинуудта үгэхэ хэрэгтэй.

Проектын апорнуудай республиканска партиина организацинуудта заншаһан өөрөөр өгэгээхүгэй ябадалһаа хахасахань нилээд бэрхэшээлтэй ха гэһэн бодол мүнөөдөө бии болоно гэжэ үгээ үргэлжэлүүлбэ. Жэшээнь, юундэ компартинуудта оройлоол партиина эхэ гү, али тэрэ түшаалнуудта кандидатуранууды дурадхаха эрхэ үгэгшэб? Республиканудта өөһэдынгөө хүнүүдэй хэрэг бүтээхэ ба моральна шэнжэ шадабариие мүүгээр мэдэнэ гээшэ юм даа! Нэгэ үгөөр хэлэбэл, КПСС-эй Устав партиина организацинууда — эхин организацииһаа эхилээд республиканска хүрэтэр — ямаа тэдэ ажахуйн, ажаллахаб, ямар зургаануудые байгуулхаб гэхэ мэтэ тэдэнэй засагуудые захирха ёһогүй. Тэрээн соо дотор имагтал гол шухала ёһонүүдые бэшэхэ хэрэгтэй байгаа.

Парти дотороо демократиин онол арганууды эрдэм ухаанай талаһаа гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ, залан сэхээр шэнжэлхэ эрилтэ табигдана. Манай һанахада, үсээнхэйдэ эрхые лаб ханаха хэмжээгүйдэ Уставай текст дотор эхи тодорхойлохо хэрэгтэй. Партиина гэшүүдэй хоорондохи харилсаануудай зорилгын үндэһөөр булгүй тэрэн дотор байха ёһотой. Манай дунда патернализм, догматизм, нөөд найда шүтхэ һаймһарха ябадал — ба коммунистын дээрэлхэх будуулиг заншил гаргахагүй тухэй тодо һонор пунктнууд, политическэ тэмсэлдэ юу хэрэглэжэ болохоб, харин юу таарахагүйб гэжэн эти тодо найруулганууд байха ёһотой. Олон партиинудай эрхэ байдалда коммунистнүүдэй ажал ябуулгые эли тодоор Устав гуримшуулха ёһотой.

КПСС-тэ абаха ябадалые сомор болгохо ушартай, энэмнай мүнөө олон шалтгаан, улху эхэ ябуулгатай байна. КПСС-тэ һайн дурааараа орохо ба гараха гэдэг тухай тезис эрид шууд бүрүүшаалга үүсэхэ. Гараха түхай мэдүүлгэ ямаршье ушарта партиина эхин организацидада харгадаха, харин өөрөө гараха ушарнь партиина зэрэнүүдтэ гэжэ хөөрэлдөөнэй һайнаар гаргалга шэнэгэр бэлдэгдэхэ ёһотой гэжэ тооонобди.

Уставай проект партиин Центральна Комитедэй Платформын үзэл сурталнуудтай адлирхүу, коммунистнүүдэй хэхэ хүбиинь сэдьхэл бодолдо гол түлэб таарангы байна гэжэ Москвагай КПСС-эй Ворошиловскэ районой нэгэдэхи секретарь А. И. Земсков мэдүүлэбэ. Проектые сашаадань һайжаруулхадаа, эхин партиина организацинуудай һанамжада бүхэ үргэжөр түшэглэхэ шухала гэжэ тоолоноб хэлэбэ.

КПСС-тэ нэгэ шатын байгууламжануудай хүгжэлтэ тухай хэлэхэдээ, хүн зоной ажаһуудаг газарта, парткулбуудта, оорыгоо хүтэлбэрилгын комитедүүдтэ хүдэлмэри эрхилхэ гэхэ зайлуулашагүй, партиин бодото ажал хүдэлмэридэ, тэрэнэй эмхидхэлэй байгуулга улам хүгжөөхэ урасхал болоно гэжэ ха.

Бидэнэй һанахада (энэ асуудал бидэ районно партгруппизациада зүбшэн хэлсээ һэмди), Устав дотор коммунистын ямар эмхидэ эгээ эхэ ашаг үрэтэйгөөр, зохёохы ёһоор хүдэлжэ шадахаб, тэрэ эмхидэ түтүүхэ сулөөтэ ёһоор бүридхэлдэ абаха эрхэ оруулха шухала. «Хоёролжон бүридхэлэй» абаха гү, али коммунистые үйлдбэрини партиина организацида ажаһуудаг газарта хүдэлмэриин зэргээр эрхилжэ хүтэлхэ байһан тээшэнь хубилгаагүй. Эрхэгүй болон үзлэнгүүдэй хэрэг эли тодо, тодорхой гурим байха ёһотой: коммунист нэгэ партиина организацида хүдэлдэг, тэдэрэ һунгаадаг ба һунгадаг байха ёһотой гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

... (continued)

Нэгэ шатын байгууламжануудай хүгжэлтэ тухай ...

... Пленумуудай мүнөө хүсэндөө байһан Устава эрхилжэ ёһоор хүдэлдэггүй. Партиина комитедэй гэшүүд, энэ ушарта КПСС-эй ЦК, Пленумуудтэ суглардаг, үгэ үгэлдэн зүбшэдэг, альга ташадаг, дуугаа үгэдэг, харин Пленумуудай хоорондохи хэбһэртэ хүдэлдэггүй. Энэ ушарта юун хэрэгтэйб? Политбюро Президиум гэжэ нэрлэхэдэ, партиин Центральна Комитедэй зарим гэшүүдые сулөөлэгдэһэн партиина түшаалнуудта оруулхада, хубилалтанууд хэрэгтэй гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. ЦК-гай гэшүүд — ямаршье партиина комитет — тэдэнине һунгаһан газарта, партиина организацинуудта хүдэлхэ ёһотой. Жэшээнь, Куйбышевска областиин партиина организацидта гү, али эндэхи хизаар нютагай партиин Центральна Комитедэй хэдэн гэшүүд байһан һаа, тэдэнэр нютагай хүдэлхэ ёһотой. Тэрэнэй дэргэдэ партиин Центральна Комитедэй эрхилхэ хүдэлмэри байха ёһотой, тэдэнэр түбтэй холбоо бэелүүлхэдэнь хүдэлгэхэ эрхэтэй. Тэрэгүй һаа, бүхы юумэн хүүшэрхэ үлэхэ. Партиин түбһөө хүтэлбэрилгые болоулжа шадагдахагүй.

Донецкэ областиин Макеевка хотын «Советская» шахтын парткомой секретарь С. М. Рафаилова үгэ үгтэнэ. Партиина болодог тэмсэлһээ, Президент болохын түлөө тэмсэлдээнһээ манай партиин үзэл суртал ... зэргэдүүдтэ ахарал хандуулха саһынь дутана ха гэжэ һанахаар байна гэжэ тэрэ хэлэбэ. XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай һаагаан абтаһан Платформын проект тэрээндэ эхэшээ бологоо үгэнэ. Коммунистнүүд энээн тухай нэгэн адляар бодомжолно. Документ бэгшь гурбан жэлээр хожомдожо гараба. Тэрэнэй эхэнхйдэ уряа лозунгнуудай суглуулбари шэнэгэр харагдаха юм. Энэрэтэй дэшэрэмдүүлэн үйлдбэриин «Макеевуголь» нэгэдэлэй «Советская» шахтын коммунистнүүд Политбюрогой болон Центральна Комитедэй гэшүүдэй эгнөө политическа хүтэлбэрилгын олон аргануудые, энээнтэй зүйрөөр гүй байһые мэдүүлхэ гэжэ намдаа даалгаһан байгаа.

Тиихэдэ мүнөөдэр шэнэ документ — КПСС-эй Уставай проект зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдана. «Ямар Устав байхаб — тиимэл арми байдаг» гэһэн онһоон үг бии. Тэрэ бидэндэшье таарана. Зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан проектые партиин үргэн демократичнэ шэнжэнүүдые тэрэнэй манай ... олон үргэлжэлжэ тэдгүрнэ. Иимэ гүрэнһээ хахасаха ...

Оппозицида һаймһарха, Устадай проектдэ «демократическа централизм» гэһэн үгэнүүд гаргагдаба. Тиигэбэшье, өөрөө тэрэ ойлгосо бии байһаар. Юу хэлэхэб, мүнөө болоод тиимэл һайн нэрүүдтэй байһан демократическа централизм бидэндэ хэрэгтэй, энэ ... ямаршье һайн тэрээ ёһотой. Зүгөөр Ленинэй харааһан демократическа централизм урдаа эрхэтэй. Хэрбээ Уставай проект дотор энэ ... һүүрийн ... тэрэ ... партиина тэрбишье ... хүтэлбэрилгын ... коммунистнүүд ... гээшэ юм гэжэ үгэ хэлэгшэ ... байха тухай, зүбшэн хэлсэлэй ... үзэл суртал ...

Конференцинүүд болон съездэ делегадуудые һунгалтын асуудал тухай хэлэхэдээ, Устава дотор засагые хүүли гаргадаг болон гүйсэдхэдэг гэжэ хубааха шухала гэжэ С. Б. Рафаилов тэмдэглэбэ. Конференцинүүд болон съездүүд — хурган гаргадаг зургаанууд, харин һунгагдаһан комитедүүд — гүйсэдхэхы үүргэтэй. КПСС-эй съездын делегадай статус заагалтай бэшэ юм, делегадай эрхэ тодорхойлогдоогүй байна...

Конференцинүүд болон съездэ һунгалта сэхэ байха ёһотой, хэрэгтэй болоо һаань, хэдэн кандидатуранууд ... зарим ... тэрэ ...

Уставай проектын эгээн һүүлэй ...

Мүнөөдэр Марксын Манифестын үндэһэн гол дүримүүдэй нэгэннииншье ... маргаашье ... хэлэн тогтоохо ...

Партиин эмхидхэлэй талаар байгуулга манайда эрэлхэг ... демократическа централизмын ёһо гуримһаа эртэ арсажа байнабди гэжэ үгэ хэлэгшэ ургэлжэлүүлбэ. Уставай проектын бүлэгүүд соо тэрэнэй удха зарим ... хэрэгтэй ...

Манай шэнэ хуулинуудай зарим ушарта һэжэг түрүүлдэг байһаниинь юуб — ...

Национализм, хуушан ёһо гуримуудые баримталдаг хүсэнүүдэй өөршөөгөө зорилгонуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ литва арадай сэхэн хүбиинь үндэһэн нэгэ тэмсэлээр ...

Литвада болоһон байдал политическа үйлэ хэрэгүүдэй ушар шалтагаануудые тэмдэглэхэдээ, сепаратис, национализм, хуушан ёһо гуримуудые баримталһан хүсэнүүд арадай ...

Совет обществые демократизацида Литвада совет хуулинуудые эбдэлгэтэй, Литвада 40-дэхи оноо урид байһан байгуулламжые һэргээхэ һэдэлгэтэй ...

Ендэр дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь Л. Н. Зайков.

Литва политическа хүшэр хүндэ байдалда ороод байна гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлэбэ. Республикын Верховно Соведтэ һунгалтын болоходо депутадуудай олонхи һүүри эзэлһэн национализм ...

Литвагай үнгэрһэн түүхые байһан соонь сэгнэхэ, тэрэ нэгэ гэжэ мэдүүлбэ: литва арад ажил хүдэлмэридэ дуратай ...

Манай шэнэ хуулинуудай зарим ушарта һэжэг түрүүлдэг байһаниинь юуб? ...

Проект дотор союзна республиканудай Компартиинуудай бүрин дүүрэнэр бэеэ дааһан байдалай өй батадхагдаһаниинь шухала. ...

Үсөөнинь олондоо мэдээжэ байха гээд мини хэлэхэнь бага гэжэ ха. ...

СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэхи партиина организациин тухай ...

Гэбэшье, мини һанахада, тохеолдоһон оршон байдалые анхаралда абажа, энэ бүлэгые сэшэнь наряжүүлха шухала гэжэ һанаһаб. ...

Политорганудай хүдэлмэридэ алба хэжэ байһан хүн бүхэнэй сэдьхэлэй байдалые тодорхойлходоо, социологическэ шэнжэлгэ ...

Мүнөө үедэ армида политорганудһаа арсаха гэһэн уряа дуулдадаг болонхой. ...

Нэгэдэхэр, Конституциин 6-дахи ба 7-дохи статьянуудай үрдэһөөнь найруулга болоулхатай хамта марксистско-ленинскэ үзэл суртал хэлэхэ болоной ...

Политорганудай зорилгонуудай гол шухалань гэхэдэ, алба хэжэ байһан хүн зонине совет патриотизм, интернационализм, Эсэгэ орондоо, Конституцида, үнэн сэхэ байхаар хүмүүжүүлхэ ...

Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ партиина организацинуудай хүдэлмэриине нэрижүүлгатай холбоотой бүхы асуудалнууды, тэдэнэй дотор хүдэлмэриин шэнэ ...

Уставай үндэһэ һүүридэ ямар эрилтэ, гол ёһонүүдые оруулһаниинь мэдээжэй КПСС-эй шэнэлэлтэдэ ...

Бүхы юумые дэвшэ бэлдэн тодорхой болгохо хэрэгтэй ...

Бодото политика хэдэа ниитын дэбжэлтын зайлашагүй гол ёһонуудые шэнэжэлдэ гүйшэлэгдэгэ. ...

Эдэ асуудалнуудта харюунууд мүнөөдөөшье, сэсшэнхи үсэлтэйн олон шухала удха шанартай гэжэ тэрэ урагшалуулба. СССР-эй Конституциин 6-дахи статьяе хубилгалһантай сасуу КПСС-тэ добтолгонууд эрид шангадаха, партиина байгууламжые һаадаа бэтүрэшэлэ гэһэн бүхэнэ буруушаадоромжлогдор ...

Мүнөө үеын социальна хүгжэлтын гол шэглэлнь гэбэл, ниитын харилсаануудые гуманизацида болохо. Тиин «Хүн — партиин политикын гол анхаралда» гэһэн платформын бүлэгэй ...

Эсээтэ КПУ-гай ЦК-гай хоёрдохи секретарь партиина организацинуудай хуули ёһоной, тэрэ тоодо зөөриин, бэлдэл тухай тодорхой дүримүүдые зохёон байгуулха хэрэгтэй гэжэ хэлэбэ.

Орон дотор болон партидэ ниитын хүгжэлтын дүршилгэдөөнүүдэй эгээн эхэр хурсадаад байһа үедэ марксизмлэнинизмэ ...

Гуманизм хэдэа КПСС-тэ минил эллжэхэ урва бэшэ, ...

(Үргэлжэлэл ...)

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ

Ашаг олзоһоо абтадаг налогые хороогоод, салин хүлһэнэй ниитэ хэмжээнэй хоёр процент хүрэтэр гэшүүнэй түлбэриин эгээл ехэ процентые тогтоохо гэһэн дурадхал үгэ хэлэгшэ оруулаа.

Партиин байдалда мүнөө тохёолдоод байһан ушарые, тэрэнэй нэрэ хүндын һуларһан шалтагаание бодомжолхо зуураа, революционно эдэбхитэй ажал ябуулгада хүдэлмэришэдэй хүйтэрдэг тухай В. И. Ленинэй үгэнүүдые хүнүүд һанаандаа оруулна гэжэ КПСС-эй Ростовско обкомой нэгэдэхи секретарь **Б. М. Володин** һануулба. Эдэ үгэнүүд үни, энэ зуун жэлэй үшөө эхиндэ хэлэгдэһэн юм, гэбэшье мүнөөдэрэймнай байдалда Ленинэй бодомжын гол шухала зандаа байһаниинь эли. Иимэ хүйтэрэлгэ имагтал хүдэлмэришэдэй зүгһөө үзэгдэнэ бэшэ. Иимэ хүйтэрэлгэ хадаа партиин байгуулгада шухала ёһо гуримуудай хазагайруулагдаһанһаа, парти доторой ёһо гуримые сахиха ябадалһаа зарим коммунистнуудай сухариһан ушарһаа тохёолдоно. Үгэ хэлэгшын һанамжаар, тохёолдоод байһан ушар байдалые дабажа гараха гол залуур хадаа партиин уставай проект болоно бшуу. Тиимэһээ энэ проектые бүгэдэ партийна зүбшэн хэлсэлгэдэ табихые дурадхаба, өөрөөшье зарим тэды дурадхал оруулба. Тэдэнэйнь нэгэн гэхэдэ, Уставай проект тушаа коммунистнуудай, партийна организацинуудай оруулһан дурадхалнуудые, ажаглалтануудые яагаад суглуулжа, тухандань хүргэхэб гэһэн оньһые заатагүй тогтоол соо бэшэхэ хэрэгтэй. Энээниие юунэй түлөө бэшэхэб гэхэдэ, өөһэдэйнь зүбшэлдэжэ байһые коммунистнууд ойлгохо ёһотой, мүн ниитэ-партиина хэрэгтэ хабаатай байһанаа баһал мэдэрэг лэ.

Коммунис общество байгуулга тухай КПСС-эй холын хараата зорилгонууд, мүн энэрхы ёһото-демократическа социализм байгуулха тухай дүтын зорилгонууд Устав соо эли тодоор бэшэгдэнэхэй байха һэн гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Үйлэдбэриин ба коммунистнуудай һуудаг газарайнь шэнжэ шанараар партиие байгуулха тухай уставай проект соо бэшэгдэһые үгэ хэлэгшэ дэмжэбэ, юундэб гэхэдэ партиин ажал ябуулгын үргэн дэлисын оршон болбол саашадаашье ажалша коллективүүд байха бшуу. Гэхэ зуура ажалша коллективүүдтэ ябуулагдаха хүдэлмэриие түрүүшын һууриda табиха зуураа, хүнүүдэй ажаһуудаг газарта партийна организацинуудай нүлөөе хүсэтэй болгохо шухала гээшые мартажа болохогүй. Обкомой нэгэдэхи секретарь иимэ һанамжа хэлэбэ: магад, коммунистые өөрынь дураар хүдэлмэрилдэгшье, ажаһуудагшье газартань бүридхэлдэ абажа боломоор тухай асуудалые шэнжэлээд, энээниие КПСС-эй Устав соо хуулита болгон бэшэхэдэ яахаб?

Үгэ хэлэгшэ мүн иимэ ушарта анхаралаа хандуулба: партида ороходо хүндэ үгтэдэг зууршалга тухай асуудал Уставай проект соо харуулагдаагүй; хамта ажаллаһан гү, али зэргэлээд ажаһууһан, ами наһаяа партитай холбохо гэһэн хүнүүдые нэгэ жэлһээ доошо бэшэ болзор соо мэдэдэг хоёрһоо үсөөн бэшэ коммунистһаа зууршалга заатагүй абаха гээшэ тон шухала гэжэ тэрэ хэлэбэ. Партида ороһон шэнэ хүнүүдэй шанарай түлөө коммунистнуудай харюусадаг тухай асуудал мүн лэ Устав соо харуулагдаха ёһотой.

Мартын 16-да болоһон үдэшын заседани дээрэ.

КПСС-эй Уставай проект съездые угтуулжа гаргаһан КПСС-эй ЦК-гай Платформо хоёрой хоорондоо тон нягта холбоотой байһые партиин Московско горкомой нэгэдэхи секретарь **Ю. А. Прокофьев** тэмдэглэбэ. Тэрэнэй һанамжаар, үндэһэн болоһон эдэ документнүүдэй һайн талашье адли, дутуу дунданьшье адлирхуу. Шухалань гэхэдэ, ниитэ-политическэ ажабайдалда тохёолдоод байһан ушарые харуулхаһаа сааша алхам эдэ документнүүд соо үгы, ерэдэгүй саг дутуугаар харуулагданхай.

Манай партиин аласай холын зорилго хадаа коммунис общество байгуулга мүн гэжэ КПСС-эй Устав соо бэшэхые үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Энэ юундэ хэрэгтэйб гэхэдэ, хэдэн ондоо политическэ программануудай али нэгые ухаагаараа ойлгожо, хүнүүдэй шэлэхынь тула хэгдэхэ ёһотой гэжэ тэрэ онсолбо.

Политическэ ажабайдалай хубилжа байдаг бодото байдалые, хүгжэжэл байдаг политическэ олон ондоо һалбариие Уставай проект ехэнхидээ хараадаа абаха зэргэтэй. Харин олониитын политическэ ондоо эмхинүүдтэй блогуудай ба нэгэдэлнүүдэй политикые партийна организацинууд яагаад байгуулхаб гэжэ тодорхой ойлгуулламжа даб дээрээ үгтэнэгүй.

Арадай засагай органуудта партийна комитедүүд ба коммунистнууд хоорондоо ямараар харилсаха ёһотойб гэһэн асуудал документ соо харуулагданагүй. Энээнтэй дашарамдуулан, үгэ хэлэгшэ онсолходоо, алишье хэмжээнэй арадай засагай органуудта партиин зүгһөө оруулагдаһан коммунистнуудай эрхые Устав соо онсоор харуулха зэргэтэй гэжэ хэлэбэ. Һунгагдамал партийна органуудай хүдэлмэридэ хабаадалсаха эрхэ тухайдань, мүн партийна мэдээсэл гүйсэд дүүрэнээр абадаг байха тухайдань, зохисотой партийна комитедүүдэй зүгһөө дэмжэгдэхэ, социальна талаараа хамгаалагдаха тухайдань эндэ хэлэгдэхэ зэргэтэй.

Политическэ плюрализм хадаа ажал ябуулгынгаа стратегиие, онол аргые ходо хубилгажа байхые баадхана гэжэ үгэ хэлэгшэ үргэлжэлүүлбэ. Тодолон хэлэбэл, үйлсэнүүдтэ, талмайнуудта, хүн зоной ажаһуудаг кварталнуудта политическэ ажал ябуулгынгаа удхые тааралдуулан, зохисотойгоор ябуулгые бүрилдүүлхэ шухала. Засагай зургаануудта өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые оруулхын түлөө, һунгагшадай дуу олоор абахын түлөө политическэ тэмсэл хадаа партиин гол үүргэнүүдэй нэгэн болоһониинь ойлгосотой.

Албан зургаанай ажал ябуулгые хинаха эрхын үгы боложо байхада, шэнэ эрхэ байдалые хараадаа абан, ажалша коллективүүдтэ ябуулдаг хүдэлмэреэ ондоо болгохо хэрэгтэй.

Конституциин зургаадахи статьягай хубилгагдаһантай дашарамдуулан, армиин коллективүүдтэ, мүн МВД-гэй органуудтахи политоргануудай үүргые шэнээр хаража үзэхэ тухай асуудал заатагүй гаража ерэнэ гэжэ ниислэл хотын партийна организациин хүтэлбэрилэгшэ тоолоно. Эндэ ябуулагдадаг хүмүүжүүлгын хүдэлмэри хадаа гүрэнэй үүргэ болгогдохо ёһотой. Гэхэ зуура гүрэндэ алба хэжэ байдаг хүнүүдэй эрхэнүүд, мүн партинууд ба организацинууд боложо нэгэдэхэ, нютагай комитедүүдэй хүдэлмэридэ тэдэнэй хабаадаха эрхэ хамгаалагдаһан байха зэргэтэй.

Партийна олон түмэнэй засагые бодото болгохо тээшэ бүхы устав шэглүүлэгдэһэн байха ёһотой гэжэ Пленум дээрэ хэлэгдэһэн дурадхалые дэмжэхэ зуураа, ЦК, Центральна Хиналта-шалгалтын комисси, КПСС-эй ЦК-гай Президиум, ЦК-гай комиссинууд, партиин Түрүүлэгшэ ба тэрэнэй орлогшонор, КПСС-эй ЦК-гай секретарьнууд — партиин дээдэ органдо политическэ хүтэлбэриин зургаан эдэ зүйлые байлгаһанай хэрэгтэй гү гэһэн һэжэглэлээ тэрэ хэлэбэ. Парти доторой хүтэлбэриин системые хүнгэн болгохо гэһэн партийна олоной эрилтэтэй зүришэлдэнэ бэшэ гүбди?

Партийна аппарадай байгуулгын функциональна ёһо гуримые Устав соо харуулха гэһэн дурадхал саашань хэлэгдэбэ. Һунгагдамал партийна орган хадаа алибаа зорилгые бэелүүлхын тула эгээл бэлэдхэлтэй, хүндэтэй эрдэмтэдые, мэргэжэлтэдые хамжуулха эрхэтэй байха ёһотой.

Съездын делегадуудые һунгаха гуримые өөһэдөө мэдээд тодорхойлхо эрхэ Москвагай партийна организацинуудта олгохо, тоосоо ба һунгалтануудые үнгэргэхэ болзорнуудые өөһэдөө тогтоохо, зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан Уставай дүримые съездһээ урда нэбтэрүүлжэ эхилээд, партийна эхин организацинуудай ба нютагай партийна органуудай эрхые үргэдхэхэ, тэрэ тоодо гэшүүдэй взносой 50 процентые өөһэдтөө үлөөхэ эрхэ олгохо тухай асуудалда үгэ хэлэгшэ онсо тогтобо.

Россин коммунистнуудай съездые гү, али партийна конференциие зарлаха тухай асуудалай партийна олон организацинуудта үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан тухай, мүн эмхидхэлэй комитедүүдэй олон городуудта байгуулагдажа байһан тухай хэлэхэ зуураа, эдэбхи үүсхэлээ алдажа болохо аюулһаа Россин бюрое үгэ хэлэгшэ һэргылбэ: тэрэнэй алдагдабал, энэ съездые ондоо хүсэнүүд үнгэргэжэ болохо бшуу.

Коммунистнуудай парти хадаа ехээр үбшэлөөд байна, тиихэ зуураа гансата олон үбшэндэ дайрагдаа гэжэ Минскын часовой заводой парткомой секретарь **В. В. Чикин** хэлэбэ. Тэдэнэйнь дунда парти доторой харилсаануудай ехээр хазагайралга, мүн элдэб эсын этэгээдүүд, засагта дуггашаһан хүйхэрнүүд, оройдоо хэндээшье хэрэггүй хүнүүд партида олоороо ороһон байна. Хубилган шэнэдхэлгын ябажа байхада гаргагдаһан алдуу, эндүүнүүд КПСС-эй нэрэ хүндые тон ехээр унагаагаа. Парти хадаа нэгэн һаналта хүнүүдэй холбоон бэшэ болоо.

Тиимэһээл бидэ Центральна Комитедэй февралиин Пленумэй шиидхэбэринүүдые, КПСС-эй ЦК-гай Платформын проектые тэсэжэ ядан хүлеэгээ хаюмбибди. Үни удаан хүлеэгдэһэн энэ документые манай партийна организацида зарим тэды голонгёор үгтаа гэжэ сэхэ хэлэнэб. Энэ проект хадаа ушар ёһо ойлгохо гэһэн һэдэлгын тиимэшье һөөл үрэ дүн бэшэ гээшэ ха. Һөөлшье байха аргань үгыл даа. Ушар ёһо ойлгохо ябадал хадаа тактика шэлэхэ үедэ һайн байдаг. Харин стратегическэ зорилгые тодорхойлхо үедэ иимэ һэдэлгэ хэрэггүй. Һаалта татахадаа ядахагүй.

Газарые ба үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые үмсын болгохо гээшые манай харилсаанда оруулха тухай асуудалые тойроод лэ шаг шууяан болоно гэжэ проектын авторнууд, партиин хүтэлбэри ойлгожо ядана гээшэ гү гэһэн асуудал өөрөө гаража ерэнэ. Магад би «сагаан турлааг» шэнгеэр харагдажа болохоб, зүгөөр үмсын ажал маниие абарха, намаг сооһоо татажа гаргаха гэжэ би этигэнэгүйб. Шадамаргүйхэн партийна ба гүрэнэй ажал ябуулагшад засагта һаймһарһан эрдэмтэдэй туһаламжаар маниие намаг руу дахуулжа оруулаа ха юм. Засагта һаймһарһан эрдэмтэд мүнөөшье «дээгүүр хөөрэһэн» зандаа, мүнөөшье «ухаатай» зүбшэлнүүдые үгэһэн зандаа. Үмсын зөөри тухай гол шухала асуудалнуудтай холбоотой зайлашагүй шугам, мүн манай хүдэлөөнэй эсэсэй зорилго тушаа ЦК анииргүй байлгын хараз шугамые шэлээ. Энэ аниргүй байлгань партида ёһотой аюул асарагшаа гү гэжэ би үнэхөөрөө айнаб.

Манай парти даб дээрэ үшөө хүтэлбэрилхы байһан зандаа, тиигээд энээнтэй дашарамдуулан, орон доторхи байдалай түлөө бүхы харюусалые даана гээшэ. Теэд хэрэгтэй тиимэшье һайн ябанагүй. Тиимэһээ намдашье, минии коллегэнүүдтэшье хүдэлхэ сүлөө огто байхагүй. Бидэ саг үргэлжэ Сталинай хамалганиие, эд бараанай хомор болоһые, хэнэйшьеб хүнгэлэлтэнүүдые, хүн зониие кооператорнуудай шулажа байһые, гүрэнэй бэ партийна аппарадта ажалладаг зоной салингай ехэ болоһые, нацинууд хоорондын зүрилдөөе урдаа баринабди. Үнгэрхэдөө, социалис лагериин, улсхоороондын коммунис хүдэлөөнэй, совет федерациин һандаралай түлөө маниие зэмэлнэ. Олон юумэнэй түлөө, гэмтэйшье, гэмгүйшье юумэнэй түлөө маниие зэмэлхыень дууланабди.

Тиимэһээ гүрэнэй хүтэлбэрилхы тушаалнуудые ээлжэ байһан коммунистнуудта, нэн түрүүн КПСС-эй зүгһөө һунгаһан арадай депутадуудта иимэ дурадхалтайгаар хандаха дуран хүрэнэ: съездые, Уставай баталагдахые хүлеэжэ байнгүй, партийна олоной засагай ёһо гуримуудые бодотоор бэелүүлжэ эхилэе. Хүби заяандамнай хабаатай ээлжээтэ шиидхэбэриие абаха зуураа, партиин үндэһэн болохо досдо шатынхидтай зүбшэлдэхээ бү мартая.

Бүхы партиин урда депутат коммунистнуудай тоосоо шагнадаг ёһо гуримые зохёогоо һаа, энэ талаар болохо байгаа. Өөрынгөө уялгануудые дүүргэжэ хүсэ хүрэдэггүй, уртай добтолгонуудһаа партиие хамгаалдаггүй зарим нэгыень дуудадаг оньһо байгуулха шухала. Партида уртайгаар добтолһон абяанууд Съезднүүдэй Кремлевско ордон соо улам бүри олоор дуулдадаг болоод байна.

Саашань КПСС-эй Уставай проект тушаа хэдэн ажаглалтаяа үгэ хэлэгшэ хэлэбэ. Тэрэнэй һанамжаар, Уставай проект хадаа платформын проекттэй бүхы юумээрээ зохилдоногүй. Документын текст соо бүхы зүйлнүүдэйнь бэшээтэйшье һаа, демократическа централизмын ёһо гурим гээшэ эмхидхэлэй үндэһэн гэжэ дурдахаяа проектын авторнууд юундэшьеб аягүйрхөө ха. Ондоо хүнэй ажалые ямаршье түхэлөөр дарлан эдлэлгэ гээшэ КПСС-эй гэшүүндэ зохихогүй гэжэ Уставай нэгэдэхи параграф соо бэшэхэ хэрэгтэй. Тиигэжэ бүрилдэн мүндэлжэ байгаа совет буржуазиһаа манай партиин зэргые далдалхабди.

Партиин Черкасска обкомой нэгэдэхи секретарь **А. А. Ружицкий** гэгшэдэ үгэ үгтэбэ. Онсолбол, тэрэ иигэжэ хэлээ:

— Уставай проект хадаа партиие демократизацилгын, партийна организацинуудай бээз даалгые, коммунистнуудай эрхые үргэдхэлгын замаар урагшаа хэгдэһэн ехэ алхам гэжэ сэгнэбэшье, энээниие үшөөл заһабарилхаар гэжэ тоолоноб. Оролто үгэ соо партиин программна зорилгые тодорхойлонгоо, имагтал энэрхы ёһоной демократическа социализм байгуулгаар хизаарлаад, Маркс-Энгельс-Ленинэй зохёолнууд соо үндэһэлэгдэһэн коммунис хараа шугамые алдаха гээшэ зүб бэшэ гэхээр байна. Энэ хадаа партиин үзэл сурталай үндэһые имагтал шалгаха бэшэ, харин тэрэниие үгы болгохо гэжэ оролдодог зоной урда сухарилта хэжэ үгэһэн ябадал болоно. Марксизм-ленинизмын үндэһөөр КПСС ажал ябуулгаа байгуулдаг, революционно - материалистическэ энэ һургаалые зохёохы ёһоор хүгжөөжэ байдаг, энээнэйл болон хүн түрэлтэнэй бүхы баялигай үндэһэн дээрэ партиин гэшүүнэй политическэ ба үзэл бодолой түхэл шарай бүрилдэдэг гэжэ бэшэхые тон шухалада тоолоноб.

КПСС хадаа интернационалистнуудай парти, байгуулалтын федеративна гуримые эрид шууд буруушаадаг гэжэ шэнэ Устав соо тодоор харуулха хэрэгтэйнь арсашагүй. Ондоогоор хэлэбэл, ЦК-гай сентябрьска (1989 он) Пленумэй шиидхэбэринүүд соо XXVIII съездые угтуулан КПСС-эй ЦК-гай гаргаһан платформын гол удхые бэхилхэ хэрэгтэй.

Саашань үгэ хэлэгшэ уставай пунктнуудта хэдэн ажаглалта хээ: 3-дахи параграф. КПСС-эй гэшүүдэй партийна шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ уялгые партиин гэшүүн байлга хараалнагүй гээшые зүбшөөжэ болохогүй хаш даа. Шэнэдхэгдэһэн партиин урда табигдаһан зорилгонуудые бэелүүлгэдэ иимэ ябадал юрэнхыдөө туһалхагүй, партийна зэргэнүүдые һуладхаха түйлдэ хүргэхэ гэжэ би сохом мэдэрнэб.

Үгэ хэлэгшын һанамжаар, партиин үзэл сурталай-политическэ ба эмхидхэлэй үндэһые буруушаадаг, националис, Советүүдые эсэргүүсэн эмхинүүдтэ үйлэ хэрэгүүдтэ хабаададаг хүнүүдһээ КПСС өөрыгөө сэбэрлэдэг гэһэн эрилтые 5-дахи параграфта оруулха шухала. Ондоогоор хэлэбэл, энэ параграфые КПСС-эй ЦК-гай платформотой зохилдуулха хэрэгтэй.

Партиин зэргэдэ абалгын гуримые хүнгэдхэхэ эрилтэ табигдана, кандидатска стаж гаралгые, ута унжагай анкетэнүүдые бэшэлгые болюулха гээшэ зүбтэй.

Партийна комитедүүдэй олонхиин шиидхэбэреэр гү, али КПСС-эй гэшүүдэй гурбанай нэгэ хубиин эрилтээр үгэ буляалдаанууд, референдумүүд үнгэргэгдэдэг гэжэ 6-дахи параграфай 2-дохи абзац соо тэмдэглэхэ шухала. Ямар асуудалнуудаар үнгэргэгдэжэ болохоб гэжэ тодорхойлхо хэрэгтэй. Юундэб гэбэл, «гол шухала» гэһэн ойлгосо дан «манатай» гэхэ гү, али юрэнхыгээр хэлээтэй.

Парти дотор һунгагдамал нюурнууд хадаа удаа дараалан хоёр болзорһоо үлүү бэшэ саг соо һунгагдадаг гэһэн заабари, минии һанахада, райкомой, горкомой, тэдээндэ орходоо дээгүүр байһан комитедүүдэй хэмжээгээр бодоходо, адли бэшэ эрхэ байдал олгоно. Зарим нэгэн табан жэлээр, нүгөөдүүлынь арбан жэлээр һунгагдаха юм байна! Бүхэсоюзна партийна XIX конференци дээрэ баталагдаһан «Совет обществые демократизацилга ба политическэ системын реформо тухай» резолюци соо хэлэгдээшэ — КПСС-эй ЦК-һаа эхилээд, партиин райкомууд хүрэтэр партийна органууд табан жэлээр һунгагдадаг гэжэ нэгэ адли болзор байгуулха тухай тезисые мүнөө дээрээ болюулжархиха гээшэмнай хайшаа юм, бодожо үзэе.

Үгынгөө түгэсхэлдэ А. А. Ружицкий иигэжэ хэлэбэ: эхин организацинуудые имагтал бүридхэлдэ абаха бэшэ, мүн тэдэниие байгуулха эрхыень үлөөжэ, горкомуудай, райкомуудай эрхые үргэдхэхэ гээшэ шухала, боломоор гэжэ һанагдана.

Харагдажа байһан проектын һайн талые обёоронгүй байхын аргагүй гэжэ Туркменистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **С. А. Ниязов** тэмдэглэбэ. Тэрэнэй олон зүйлнүүд үнэхөөрөө шэнэ шанар шэнжэтэй. Энэнь хадаа парти доторой байдалые демократизацилгада, партийна олоной засагта Ленинэй заагшаар партийна организациин автономи байгуулгада нэн түрүүн хабаатай.

Гэхэтэй хамта, үгэ хэлэгшын һанамжаар, уставай проектын зарим түхэлнүүдые гүнзэгыгөөр шэнжэлхээр, дахин заһахаар. Түрүүшын ээлжээндэ Коммунис парти тухай Ленинэй тодорхойлолгые бэхжүүлхэ шухала гэжэ тэрэ тоолоно. Энэ тодорхойлолгынгаа ашатуһаар ажалшан түмэндэ тэрэ алба хэдэг, имагтал олон түмэниие хүтэлбэрилдэг бэшэ бшуу.

Боложо байгаа хубилалтануудай хүгжэлтые, орон дотор элдэб түхэлэй зөөриин байха эрхэтэйе мэдэрэлгые, мүн баһа коммунистнуудай ба партийна бэшэ хүнүүдэй олон тоото эрилтэнүүдые хараадаа абан, партиин гол шухала зорилгые устав соо харуулха зэргэтэй. Тэрэ гол шухала зорилгонь юун бэ гэхэдэ, хүнэй хүниие мүлжэлгын системэдэ бусааха һэдэлгэһээ ажалша хүниие аршалха ябадал болоно. Энэ хадаа социальна политикын асуудалнуудта, хүнүүдэй ажалай ба ажаһуудалай эрхэ нүхэсэлдэ анхаралаа партийна организацинуудай һуладуулхагүйе уялгална.

Партийна комитедүүдэй нэгэдэхи секретарьнуудые ба КПСС-эй Түрүүлэгшые һунгалгын гурим тухай асуудал дайрахадаа, үгэ хэлэгшэ иимэ тодорхойлолго тухай дурадхал оруулба: «Тэдэнэр өөһэдынь кандидатурые үргэнөөр зүбшэн хэлсэлгын, коммунистнуудай һанамжануудые гүйсэд дүүрэнээр хаража үзэлгын, ехэнхидээ альтернативна үндэһөөр нюусаар дуугаа үгэлгын ороншондо һунгагдаха».

Партиин ёһотой нэрэ хүндэ, совет обществодо түрүү һуури эзэлэлгэ хадаа партиин гэшүүдэй нэгэ янзын хүсэлгүйгөөр, үйлэ хэрэгүүдээ гүйсэд дүүрэнээр, заата заагүй нэгэдүүлгэгүйгөөр бүтэхэгүй. Партиие байгуулгын үндэһэн болодог демократическа централизмын ёһо гуримые үлөөхэ шухала, тиихэдээ демократизмын шэглэл гээшыень шэнээр ойлгожо, хубилгаха хэрэгтэй байһаниинь ойлгосотой гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Үсөөн гэшүүдэй өөһэдынгөө һанамжатай, тэрэнээ аршалан хамгаалха эрхэтэй байһые мэдэрхэ хэрэгтэй. Хожомынь арсалдаатай дурадхалнуудые дахин хаража үзэхэ хэрэгтэ бусаха арга байха болоно бшуу. Хэрбээ КПСС-эй программада ба уставта зүришэлдөөгүй һаань, коммунист олонхиин шиидхэбэритэй хабсаарагүй һанамжаяа олоной урда хэлэхэ, хамгаалха аргатай байха ёһотой.

Партиин Жуковска (Московско область) горкомой нэгэдэхи секретарь **Ю. Н. Шогин** үгэ хэлэхэдээ, КПСС-эй XXVIII съездэдэ делегадуудые һунгалгын гурим тухай городойнгоо коммунистнуудай резолюциие партиин Центральна Комитедэй Пленумэй гэшүүдтэ дуулгаба. Делегадуудта кандидатуудые имагтал эхин партийна организацинууд дэбжүүлхэ гэжэ КПСС-эй горкомой Пленум тоолоно гэжэ үгэ хэлэгшэ дуулгаба. КПСС-эй XXVIII съездэдэ эльгээгдэхэ делегадуудай сэхэ, нюуса һунгалта нэгэ мандатна гү, али олон мандатна партийна округуудаар үнгэргэгдэхэ. Тэдэ округууд хадаа районно, городской (районуудта хубаагдадаггүй) партийна организацинуудай үндэһэн дээрэ, мүн КПСС-эй ЦК-гай тогтооһон нормоһоо үлүү гү, али адлирхуу тоотой коммунистнуудтай эхин партийна организацинуудта байгуулагдаха юм.

Эхин партийна организацинуудай һанамжануудые хараада абан, нэгэ мандатна гү, али олон мандатна һунгалта үнгэргэхэ тухай асуудалые, мүн тиимэ һунгалтануудые эмхидхэхэ гуримуудые районно, городской партийна организаци шиидхэхэ.

Хэрбээ һунгалтын болоогүй һаа гү, али хооһон мандадуудай үлэшоо һаа, дуугаа үгэлгын хсёрдохи шатада делегадуудые һунгалгын саашанхи гурим тухай шиидхэбэриие, дахин болохо һунгалтые, тус асуудалай шиидхэбэриие партийна конференциин үзэмжэдэ табилгые һунгалтын округто ородог партийна организацинууд баталан абаха юм.

КПСС-эй XXVIII съездэдэ делегадуудые һунгалгын хүдэлмэриие эмхидхэхэ, зохилдуулан ябуулха зорилготойгоор КПСС-эй ЦК шадар Түбэй һунгалтын комисси байгуулхые Жуковскиин коммунистнууд дурадхаа. Тэрэ комиссиин бүридэлые «Правда» газетэдэ толилхо.

Уставай проектые түбэй хэблэлдэ толилходоо, үгэ хэлэгшын һанамжаар, гол асуудалнуудаар ойлгууламжа үгэхэ хэрэгтэй байһан байгаа: юундэ иимээр, ондоо бэшээр үгтөөб, юунһээ уламжалагдааб, эдэ тодорхойлолгые хэн дурадхааб гэхэ мэтээр. Тиигээ һаань, коммунистнууд бүри тодорхойгоор шэлэхэ аргатай байха һэн.

Горкомой нэгэдэхи секретарь иигэжэ мэдүүлбэ: Конституциин зургаадахи статьягай абтаһан ушартай дашарамдуулан, шүүмжэлэл эхилжэ магадгүй, сохом лэ тиигэхэ байха, элдэб эсын үгэнүүд хэлэгдэхэ, үйлэдбэриин предприятинуудта партийна байгууламжые үгы болгохын тула асуудал табигдажа болохо аабза гэжэ мүнөө эхин партийна организацинууд тон ехээр һанаагаа зобожо байна.

Политическэ, национальна, социальна, экономическа, экологическа, соёлой, оюун бодол хүгжөөлгын зорилгонуудые партийна эхин организацинууд, городской районно партийна организацинууд зохёожо, гүрэнэй засагай органуудта ба хүн зондо дурадхаха, ажалша коллективэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха, аршалха, тэдэниие бэелүүлгые хангаха эрхэтэй гэһэн дүрим уставай проект соо бэшэхые үгэ хэлэгшэ дурадхаба.

Ороной социально-экономическа хүгжэлтын асуудалда тогтохо зуураа, иигэжэ тэрэ онсолбо: хэрбээ парти, Советүүд, комсомол, профсоюзууд, бүхы хүн зон ёһотойгоор лэ хамтадаа оролсоо һаань, арадай депутадуудай съезд дээрэ баталагдан абтаһан программа бэелүүлэгдэхэ.

КПСС-эй ЦК-гай Платформые ба КПСС-эй XXVIII съездэдэ гаргагдаһан демократическа платформые городой эхин ба цеховэ партийна организацинуудта зүбшэн хэлсэлгын түрүүшын статистическэ туршалгын материалнууд харуулагдаа. Багсаамжалхада, 60—70 процент партиин Центральна Комитедэй Платформые һайшааһан, бэшэниинь демократическа платформын түлөө дуугаа үгэнги. Энэшье, нүгөөдэшье хараа шугамые, алгасалдалгын асуудалые ойлгуулхын тула партийна организацинуудта ёһотой һайн хүдэлмэри ябуулхые үгэ хэлэгшэ уряалба. Яахадаа иимэ болооб, юундэ иигээб гэжэ һайса ойлгуулбал, өөһэдынгөө зэргые нэгэдүүлэн бэхилжэ, саадуулай һанамжаһаа холодохо онол арга байгуулхабди.

Энээгээр үгэ буляалдаан дүүрэбэ. **М. С. Горбачев** түгэсхэлэй үгэ хэлэбэ.

(ТАСС).

«...ҮРӨӨҺЭН ЖЭГҮҮРТЭЙ ШУБУУХАЙДАЛ»

зохёолшод, эрдэмтэд, хэлэ ба литература заадаг багшанар, буряад театраймнай артистнууд, буряадаар бэшэдэг журналистнууд, олониитын зарим эдэбхитэд хэды оролдолго гаргана гээшэб! Теэд эдэ оролдогшоднай хэр олон бэ? Хурга даража тоолоомоор гээ һаа, алдуугүй. Энээниие гэршэлхын тула иигэжэ дурдалтай ха.

Дээрэ дурсагдаһан мэргэжэлтэднай олоной урда үгэ хэлэхэдээ, ехэнхидээл ород хэлэн дээрэ хөөрэдэг байхаһаа гадна, буряад түрэлэй, буряад хэлэ, литература шэнжэлдэг эрдэмтэд аад, буряад арадайнгаа урдаа хараха толи — «Буряад үнэн» газетэдээ бэшэг эльгээхэдээ, ородоор ябуулдаг ушар дайралдаха юм. Тэрэниие энэ хэблэлэй ажалшад буряадшалхын тула ухаан бодолоо, хүсэ шадалаа элсүүлдэг. Гэбэшье оршуулгын айхабтар ехэ һургаал болодог гэебди.

Түрэл һайхан хэлэеэ хүндэлдэг, тэрэнэйнгээ удха шанарые шуһа мяхаараа ойлгодог хүн гээшэ олоной дунда эдэбхитэй идхалга хэхэ ёһотойл даа. Энэ хэрэгтэ буряад хэблэлэймнай үүргэ сэгнэшэгүй ехэ, бэшэжэ хэблэлдэ толилуулаад, үгышье һаа, уншажа һонирхоод, олоной дунда ажаллажа ябахадаа, түрэл хэлэн тухайдаа идхалгаяа бү мартаял гэхэ байнаб.

Теэд иимэ хүнүүднай олон гү? Үгы даа. Сэхыень хэлэхэдэ, хаанашье хомор. Байхадаашье, наһатай болоһон хүнүүд. Гэхэтэй хамта «Үбгэд болгон адли бэшэ, үндэһэн болгон бүхэ бэшэ» гэдэгэй ёһоор, наһатайшье зарим хүнүүднай архи, хаартын угаар соо һууха даа, хэдышье олон хүнүүдэй дунда, ород зоной муу муухай, голодоһон, хаядаһан үгэнүүдые дурсахадань, ой гутамаар байдаг. Эгээл эндэ соёл болбосоролоор һула, үгэ хэлэндээ һалан задагайнь эли болодог. «Хүнэй муу, хүрэһөөр мэдэгдэхэ, һайн хүн һара, жэлээр шэнжэгдэхэ» гэһэн хуушанай сэсэн үгын удха эли гаража ерэдэг байха юм.

ХЭБЛЭЛЭЙ, радиогой, телевидениин үүргын энэ хэрэгтэ айхабтар туһатай байһаниинь мэдээжэ ха юм даа. Гэбэшье буряад хэлэн дээрэ дамжуулганууудай болоходо анхардаггүй буряадууд ехэл олон байһаар. Радиогоо болюулдаг, телевизорээ ондоо каналда оруулдаг буряад хүнүүд бии. Эдэ бүгэдэмнай өөрөө **буряад**, түрэлэй, **буряад** эхэ, эсэгэтэй аад, **буряад** хэлэеэ тоохогүй, тэрэниие хүндэлдэггүй байхаһаа гадна ойлгохо, шудалха гэһэн ямаршье оролдосын үгы дээрэһээ түрэл гаралаа доромжолһон удха шанараа харуулна гээшэ.

Иигэжэ ниитэлэн дурсахынгаа хажуугаар өөрынгөө ажаһуудаг Михайловкын һуурин тухай тобшохоноор бэшэнгүй яашье аргагүй. Энэ һууриндамнай 233 буряад айл тоотой. Буряад хэлэн дээрэ барлагдан гарадаг газетэ, журналнуудай захилнууд эндэмнай одоол урмагүй үсөөхэн даа.

Үнгэрһэн 1989 ондо «Буряад үнэн» 11, «Байгал» журнал 11, аймагаймнай «Ажалай туг» газетэ 3. Эдэ тоонуудые дурдаханьшье эшхэбтэр гээшэл даа! Теэд байһан соонь хэлээгүйдэ аргагүйл!

1973 ондо намтай ушарһан нэгэ зүйл эндэ дурдахаа хэмшээрхэхэ аргам үгы. Тэрэ үедэ түрэл нютагтаа малшадай захил хэһэн газетэ, журналнуудые захигшадта зөөдэг ажалтай байгааб. Нэгэтэ Зүүн-Модон гэжэ газарта совхозоймнай бүхы малшадай жэлэй дүн согсологдожо, ехэ суглаан болоо бэлэй. Малшаднай барандаа шахуу буряадууд суглараа, ород түрэлэй хэдыхэн нүхэднай байбашье, барандаа буряад хэлэ һайнаар ойлгохоһоо гадна хэнһээшье дутуугүй буряадаар хөөрэдэг байгаа. Тэрэ суглаан дээрэ түрэл буряадаараа үгэ хэлэжэ байтарни, совхозой директор Николай Бальжинович Ринчинов минии урда бэгахан саарһа табижархёо һэн. Абажа харан гэһээмни: «говори по-русски!» гэжэ бэшээтэй байгаа һэн. Дээрэһээ уруу иигэжэл түрэл хэлэеэ минии нютагаархин доромжолжо эхилһэн байгаа гүбди гээд һанан гэхэдэ, тад ондоо гэхэ байнаб.

...Нютагнай анхандаа ород һуурин байгаа. 1951 онһоо эхилжэ, Тужын, Бургалтайн колхозууд хамтаржа, Ленинэй нэрэмжэтэ болоо һэн. Мүнөө үедэ Михайловкадамнай 80 гаран процент буряадууд ажаһуудаг. 1968 онһоо эхилжэ, дунда һургуулидамнай буряадаар ном заалга болюулагдаа юм. 1985 онһоол эхилжэ, буряад хэлэ заалга дахин эхилбэ. Мүнөө үедэ 6-дахи класс хүрэтэр заагдана. Энэ хэрэгтэ багшанар Буда Содномович Баиров Мария Дулмаевна Дондокова хоёр оролдосотойгоор ажаллана.

Зургаадахиһаа дээшэ ахамад классай һурагшад 1994 он болотор буряад хэлэеэ мэдэхэгүйгөөр дунда һургуулияа түгэсхэхэнь гээшэ. Нютагаймнай багшанар ехэнхидээ буряадууд юм. Теэд түрэл хэлэ зааха багшанар дуталдаһаар.

1988 ондо 16, 1989 ондо 22 үхибүүд нютагайнгаа дунда һургуули дүүргэжэ гараа. Эдэмнай барандаа холисогүй буряад үхибүүд юм. Теэд буряад хэлэеэ мэдэхэгүй байхадаа, урмагүй даа. Дунда һургуули ород хэлээр дүүргэбэшье, ород арадай гоё һайхан ёһо заншалые, хүгжэм дуу, хатар наада мэдэхэгүй байхаһаа гадна, Михайловка һууримнай анхан бии боложо тогтоһоор хэды жэл болоо юм гэжэ баһал мэдэдэггүй. Хүн зоной түүхэ түрэл гуламтаһаа эхитэй байдаг гээшэл.

ҮШӨӨ нэгэ голхормоор зүйл дурдалтай. Манай нютагта номуудаар угаа баян библиотекэ бии. Тэрэнэймнай хүдэлмэрилэгшэд байгша оной март һарада буряад шүлэгшэдэй номуудые голодоһондо гаргаа. Буряадайнгаа бүхы шахуу поэдүүдэй зохёолнуудта иигэжэ хандаха гээшэ ямар аягүйб? Библиотекарьнууд гээшэ зоной дунда ёһотой идхагшад, олон уншагшадтай байха ушартайл бэшэ гү? (Өөртэм тэдэ номуудай биишье һаань, гэртээ асараа һэм).

Соёлоймнай байшангай хүдэлмэрилэгшэд барандаа буряадууд юм. Теэд буряад хэлэн дээрэ нэгэшье газетэ, журналнуудта тэдэ захил хэдэггүй. Буряад арадай үни холын сагһаа аршалан хамгаалжа, манай мүнөө үе саг хүрэтэр асарһан үндэһэн һайхан найр — Сагаалганиие нёдондо үнгэргэхые манай нютагта хүсэд оролдоогүй. «Мууһаа — муу, модонһоо — хөө» гэдэгэй ёһоор, энэ буряад хэлэнэй талаар нютагаа муушална, элдэблэнэ бэшэб. Хараһан, үзэһэн, дуулаһанаа нюун нөөнгүй байһан соонь хэлэнэб. «Хүн ахатай, дэгэл захатай» гэһэнэй удха шанарые зарим залуу айл бүлэнүүд һанахаашье болижо, үхибүүдтэ һургаал заабаряа мартажа, архи, тамхинай болон муу муухай ябадалай нүлөөн дэлгэрээ гэжэ сэхэ хэлэлтэй.

ТҮРЭЛ хэлэеэ мэдэхэгүй хүн үрөөһэн жэгүүртэй шубуухайдал адли! Буряад, ород, мүн бусадшье хэлэнүүдые һайнаар шудалһан хүн гээшэ сусашагүй үргэн дэлисэтэй бүргэдтэй жэшээ һаа, зохисотой ха.

Бүхы ажабайдалай зогсолтын үе сагта түрэл буряад хэлэмнай түригдэжэ, хойшодоо залирха түйлдээ хүрөөд байгаа гэһэн баримта зарим хүнүүд дурдадаг. Теэд буряад хэблэлэй эмхинүүд, Уран зохёолшодой холбоон, буряад театрнай ажаллаһаар лэ байгаал даа...

Тэрээнһээ гадна республика доторнай олон һургуулинууд буряад хэлэ заалгаяа орхёогүй. Энэ хэрэгтэ хэлэ ба литература заадаг, холын хараатай, гүнзэгы бодолтой багшанарай оролдосые үндэрөөр сэгнэхэ ёһотойбди. Тэрэ тоодо манай Захааминай аймагай Санагын, Шара-Азаргын, Мэлэ-Бортын, Дүтэлүүрэй болон бусад һургуулинууд энэ хэрэгтэ оролдосотойгоор хүдэлөө гээшэ.

Манай Михайловка, Хамни, Цахир мэтэнүүд ород һуурин нэрэтэйшье һаа, олон буряад айлнуудай ажаһуудаг тула энэ талаар республикымнай дээдын зургаанууд, Уран зохёолшодой холбоон, эрдэмтэдэй түб, буряад театрай артистнууд болон эдэбхитэд мандаа анхаралаа хандуулха бээз гэжэ найдагдана.

Сэхыень хэлэхэ болоо һаа, иимэ нютагуудай ажалшад, илангаяа, залуушуул ородшье, буряадшье бэшэ боложо, хурим түрэ, худа урагшье гэжэ илгаруулхаа болишонхой. «Һайн юумэ заахада ойлгохогүй, муу юумэ хориходо һурахагүй» гэдэгэй ёһоор, юрөөл мэдэхэгүй аад, хараал һураха бэрхэнүүд гээшэнь!

«Муу-һайн, хара-сагаан, хараал-үреэл — эдэмнай хэды илгаатай гээшэб даа. «Үреэлэй үзүүртэ — тоһон, хараалай үзүүртэ — шуһан». Үреэлшэ хүнэй ороходо, гуламта дэгжэдэг, хараалша хүнэй ороходо, хүхэ үнэһэн бурьядаг. Үреэлшэ хүнэй нюур һайхан, хараалша хүнэй нюрган һайхан. Үреэл — юртэмсэдэ шэнгэдэг, хараал — хара шоройгоор бурьядаг» гэһэн хуушанай удха ехэтэй жэшээнүүдые барандаа ой ухаанайнгаа гүнзэгыдэ шэнгээжэ, түрэл буряад хэлэеэ эршэтэйгээр шудалаа һаамнай, шэргэшэгүй мүнхэ булаг боложо бурьялхал!

Цыбик-Жап НАЙДАНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Захаамин.

Арадай ёһо заншалнууд

САГААЛГАН—ҮБЭР-МОНГОЛДО

Үбэр-Монголдо монголшуудай, буряадуудай Сагаалганайнгаа һайндэр яагаад угтадаг тухай Хайлаар хотоһоо Буряад орондо ерээд байһан буряад яһатан СЭДЭБЭЙ НАМНАН хөөрэжэ үгэбэ.

Байгша ондо Хитадта Сагаан һара январиин хуушаар эхилээ һэн. Энэ ехэ һайндэрэй ерэхэдэ, бүхы уласай хэмжээгээр хүн зон 5 үдэрэй туршада амардаг. Тэрээнһээ 10—20 үдэр урид бэлэдхэл эхилдэг. Монголшуудай, хитадуудай бүлэ бүхэн хэдэн мэшээгээр банша барижа хүргэдэг. Энэмнай талхан соо орёоһон татаһан мяхан, танайхяар, пельмень болоно. Баншаяа уһан соо шанажа болгодог. 1—2 хониной мяха татажа, ногоо сагаа худхаад, банша гээшые орёодог.

Буряадууд банша ехээр баридаггүй, буузаяа хэхэ. Амтатай бообо шараха, халааша бариха, мойһо, үлиртэй, варенитэй пирог духовко соо бариха. Шанаһан хүйтэн мяха ногоотой худхажа, эдеэ бэлдэхэ. Заабол үрмэ хүргэдэг. Тэрээн соо юу хэдэг бэ гэхэдэ, мойһо, барайгар, айрһа, хилээмэ, бообо, үзэм, шабга (жэмэсэй зүйл) гэхэ мэтые холижо, нэгэ-хоёр тогоо болгодог.

Хубсаһа хунараа шэнэлхэ, дэгэл, малгай, эрмэгтэй гутал оёжо үмдэхэ. Гэр байраяа сагаадаха, угааха, хото хорёо заһаха, сэбэрлэхэ. Үүдэндээ олон янзын үреэлнүүдые бэшээд, үлгэдэг. Тэдээн соонь бурхан шажанай, мүргэлэйшье зүйлнүүд бэшэгдэдэг.

Хитад, монгол айлнуудай үүдэн дээгүүр гү, али үндэр модо, бахана дээрэ һайндэрэй тэмдэг — дэнлүү үлгөөтэй байдаг. Энэ хадаа газаа тээһээ улаан саарһаар орёогдоһон электрын дэн болоно. Үдэшэ харанхыда хото, тосхонуудай үйлсэ, гэрнүүд улаан гэрэлээр толоржо харагдадаг. Буряад айлнууд олонхидоо дэнлүү гээшые үлгэдэггүй.

Сагаалганай урдахи бүтүүгэй үдэр, үдэшэниинь хүн зон гэр гэртээ сугларжа, бүтүүлдэг заншалтай. Телевизорээр Бээжэнһээ, Шанхайһаа концерт, дуу зэдэлдэг, таабари таалсадаг, элдэб наадан болодог.

Һүниин 12 сагта хонхо дуугарха. Телевизорэй артистнууд булта бодоод, шэнэ жэлээ угтаха, бэе бэеэ амаршалха, хундагаяа үргэхэ. Гүрэн түрын хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн баһа амаршалгын үгэ хэлэдэг.

«Сагаа һара сагаалба. Сагаалган болобо. Шэнэ жэл ерэбэ. Шэнэ жэлдэ булта урагшатай һайн ябаял»,— гэлдэжэ, хүн зон хоорондоо амаршалсадаг, бэе бэеэ золгодог байха юм. Тиигээд лэ бүтүүлжэ заахалха, эдеэлхэ, найрлаха.

Булта газаа гаража, бүлөөрөө «пуузаан»—саарһан соо орёоһон дари носоогоод, дээшэнь табидаг. Дайн байлдаанһаа өөрэгүй абяан гаража, улаан, ногоон сэсэгүүд огторгойдо һалбаржа, сог мүшэд иишэ-тиишэ гүйжэ байһандал үзэгдэхэ.

Гэртээ ороод лэ, дахин бүтүүлхэ, эдеэлхэ, ууха.

Бурхандаа зула бариха, тоһо нэмэхэ.

Бүтүүгэй һүни, юрэдөө, унтахагүй, нара гаратар наадаха. Үглөөгүүр наранай гараха дүтэлхэдэ, сог дээрэ адис ууюулаад, сан табиха. Хүгшэд тус тустаа булта мүргэхэ.

Үглөөгүүр айлаар ябажа эхилхэдээ, хамагай түрүүн эжы, абаяа, удаань түрэл саданараа хадаг, полотенцээр, мүнгөөр, бүд, һадаар золгохо. Бэлэгээ барижа, нэгэ нэгээрээ ябаад лэ, хожомынь ниилэшэдэг. Олон болоод, айл айлаар сагаалжа ябахадаа, бэе бэеэ иигэжэ амаршалдаг:

— Һайнаар сагаалаад, шэнэ жэлдэ урагшатай һайн, дааган далантай, буруун булшантай, хүбүүд хүрьһэтэй, басагад үнгэтэй гү?

— Тиимээ-э! Он жэлдэ булта һайн байнабди.

Тиигээд лэ сагаалжа эхилхэ, нютаг нютагай дуу дуулаха, нарьяан болохо.

Гаража ошоходоо, наһатай зоноо «манайда сагаалагты» гээд уриха. Уряал айладхаад, һалаха ёһогүйгөөр сэдьхэжэ, айлшадаа мордуулха. Үдэшэндөө хатар наадаха.

Түрүүшын 1—2 үдэртэ залуушуул сагаалжа ябадаг. 3-дахи, 4-дэхи үдэрһөө наһатай зон ябажа захалдаг. Үхибүүд хэзээгшэ һэм, буряадаар хубсалаад, туулмагхануудые баринхай, хара үглөөнһөө, айлаар ябажа, дүүрэн саахар, шэхэртэй болохо.

Сагаалагшад шэнэ, хулһан ташуураа бэряад, һойжо шабхараажа заһаһан, мүнгэн эмээл, хазаартай тарган һайн морёо унаад сагаалдаг. Тракторташье һуудаг. Тээ наһатай зон шарга морёор ябадаг. Хотын монгол, хитадууд, сугтаа хүдэлдэг, таниха, мэдэхэ зоной гэрээр ябаха. Нютагһаа холо ажалтай зон түрэл саданараа золгохо. Бэлэг гэхэдэ, шадал шадалаараа мүнгэ, хубсаһа хунар, элдэб зүүдхэл, шүрэ, һубһа гэхэ мэтые барилсаха. Сагаа һарада гэртэхиндээ сагаалжа ерэхэдэнь, һая хадамда гараһан басагадта үхэрэй, хониной ууса үрмэтэй, бообо, саахартайгаар хэшэг болгожо үгэдэг.

Сагаалганай хуушарантажа байха үедэ түб газарһаа театр ерээд, наада гаргадаг, дуунай, шатарай урилдаан болодог.

Сагаан һарын 15-да Сагаалганай һайндэр дүүрэхэ тээшээ болодог. Талмайнууд дээгүүр мүльһөөр элдэбын загаһа, заан гэхэ мэтые хэжэ табяад, урданай хубсаһа үмдөөд, нюур амаа будаад, «Янгар» гэһэн хатар наадаха. Үйлсэ гудамжаар, магазинай үүдээр мүльһөөр шудхаһан элдэб гоёолтонууд үлгөөтэй байдаг. Энэ үдэр газаа ехэ наймаан болодог.

АГА, ОНОН нютагуудаар

ДУЛДАРГАҺАА МЭДЭЭСЭНЭ:

ЗАЛУУГАЙНЬ ЗАЛИ БУУРААГҮЙ

Тугшан нютагта залуугайнгаа зали ошо буураангүй, ниитын хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг үбгэд, хүгшэд олон юм. Жэшээлхэдэ, мүнөө үедэ эндэхи үндэр наһатан Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда совет арадай илалта туйлаһаар 45 жэлэй ойдо зорюулагдажа үнгэргэгдэхэ уран бэлигтэнэй окружной харалгада бэлэдхэл хэжэ эхилээ. Хамта дээрээ ажалай болон дайнай 50-яад ветеранууд залуугайхиая дахяад һанажа, уран гоёор хатархые, хонгёо һайханаар дуулахые оролдоно. Тугшан нютагай наһатайшуул соошье залуушуулһаа дутуугүй хонгёо хоолойтой, хатархадаа, уян нугархай хүнүүд бии. Эдэнэр илангаяа үреэлэй һайхан үгэнүүдые, үльгэр туужа хэлэхэдээ, шадамарнууд байна. Ажалай болон дайнай ветеранууд Базаргүрэ Гомбожапов эгэшэ дүүнэр Бүтэд, Мэдэгма Дензанованууд мүн уран һайханай харалгада нэгэтэ бэшэ хабаадалсажа, Ага нютаг соогоо мэдээжэ болоһон Абрам Дугарнимаевтанай гэр бүлэ, нютагай урдаа хараха эдэбхитэн Бүтид Цэдашиева гэгшэд эдэ хэмжээ ябуулгануудта тон эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Һууринай ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Батажаргал Нанзатовай эдэбхи үүсхэлээр Тугшанай үндэр наһатайшуул иигэжэ бэлигээ туршана.

ЭДИР ХҮГЖЭМШЭД ШАЛГАЛТА ТУШААНА

Дулдаргын хүүгэдэй хүгжэмэй һургуулида шэнэ жэлэй урда тээхэнэ һуралсалай түрүүшын хахад жэлэй дүнгөөр шалгалта тушаалган үнгэргэгдэбэ. Онсо илгаань гэхэдэ, нэгэдэхи классай һурагшад түрүүшынхиеэ шалгалта тушааба. Эдир хүгжэмшэд Дулма Батожапова, Марина Батоцыренова, Марина Скромова, Лена Казакова, Лариса Гурулёва, Бэлигма Дондокова гэгшэд шалгалтануудаа «5» гэһэн сэгнэлтэтэйгээр тушааба.

Дулдарга һууринай хүгжэмэй һургуулиин һурагшад үбэлэй амаралтын үедэ багшанартаяа суг хамта районой түбэй коллектив болон эмхи зургаануудта ошожо, һонирхолтой концерт наада харуулаа һэн. Хүгжэмэй һургуулиин һурагшад концертнүүдтэ олоһон мүнгөө В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Хүүгэдэй жасада оруулба.

Л. ТУМУРОВА.

УРДЫНГАА ЗАНШАЛДА ТҮШЭГЛЭН...

Үзөөн нютагай зон залуу хоёрой гэр бүлэ бололгые ёһолһон түрэ найр ерхигүйгөөр үнгэргэдэг болонхой. Эндэхид түрэ үнгэргэлгын һонирхолтой түсэб уридшалан зохёоһоной ашаар хэмжээ ябуулгын үедэ зоной анхарал татажа шададаг байна. Энэ ушарһаа үзөөнэйхид «түрэ дээрэ ама халаагүй байхада, зугаа наадан өөдэтэй болодоггүй» гэһэн баримтые бодотоор буруушаана. Үзөөн нютагай хүбүүн Баясхалан Цыриторов Сагаан-Уулаһаа бууһан бэри Сэсэгма Ломбоева гэгшэдэй түрэ хэлэгшымнай гэршэ болоно үгэнэ. Буряад арадай ёһо заншал баримталалга энэ түрын онсо илгаань болоно. Илангаяа залуу хоёрто зорюулагдаһан үреэлэй үгэнүүд, урданай дуунууд сугларагшадта һайшаагдаа.

Энэ удаа Сэсэгмагай гэртэхин басагандаа шэнэ гэрэйнгээ гуламта һэргээхэ хэрэгтэнь туһалба. Эсэгэнь тусгаар түхеэрһэн зартагай модо носоожо, басагандаа барюулба. Тэрэнь гэртэхинэйнгээ түхөөһэн ульһатай галаар гуламтаяа дэгжээһэн байна. Манай һанахада, мүндэлһэн шэнэ бүлын зүрхэ сэдьхэлдэ иимэ ёһолол үни удаан мартагдахагүй ёһотой.

Ц. БАТОМУНКУЕВ.

ХАТУУ САГҺАА ЭХИТЭЙ

Харгааһата, Новодесятникова — манай нютагуудаар ажалда бэрхэ, уран модошо, түмэрэй дархашуул олон лэ һэн даа. Нютагаймнай дархашуул модоор онгосо, амһарта, хүдөө ажахын олон хэрэгсэлнүүдые бүтээдэг байгаа. Һайхан сэдьхэлтэй Ломбо үбгэжөөл ород, буряад нютагуудые холбожо, бүхы наһаараа паром дээрэ хүдэлөө юм.

1943 гээшэ һэн гү, али 1944 он бэлэй гү? Би эхин һургуулида һуража байгааб. Новодесятникова нютагай хүбүүн Павел Баннов Агууехэ дайнда Советскэ Союзай Герой болоо гэһэн мэдээсэл ерэһэн юм. Тэрэ хэдэн хоногоор нютагтаа айлшаар ерэбэ. Бидэ багша Дарима Гомбоевнатайгаа, Ломбо үбгэжөөл, колхозой түрүүлэгшэ Жэгмэд абгай, гушаад онуудта зуун эхэ хониноо зуун хурьга абадаг, орден, медальнуудта хүртэһэн, Харгааһатын зоной омогорхол болохо Дарима Намсараева, манай нютагай зон бүгэдөөрөө уһанай баруун эрьедэ суглараад байгаабди. Новодесятникова нютагаархин, Геройн аба, эжы, дүүнэр уһанай зүүн эрьедэ ерээд, дуу дуулажа, хатаржа, гармошкоор хүгжэм наадажа байгаа юм һэн. Удахагүй хоёр мантан машина ерэбэ. Геройнмай машинаһаа буужа, хүнүүдэй гар барижа мэндэшэлэлдэбэ. Манай хүбүүд, басагад «орден, погониинь харагты» гээд хашхаралдана. «Герой хүбүүгээ нүхэдтэйнь хүндын столдо уринабди»,— гээд манай колхозой түрүүлэгшэ хүндэмүүшэ ёһоор айлшадтаа хандаба. Харин уһанай нүгөөдэ талаһаа: «Удаан бү баригты!» гэжэ хашхаралдана. Хяагтын сэрэгэй комиссариадай үдэшэлсэжэ ябаһан хүн үгэ хэлэхэдээ, «хүбүүнэй хэдэн хоног ябажа, эсэжэ ерэһэниие бүгэдэ ойлгоно. Дайнай дүлэн сооһоо гаража ерээ ха юм. Яаралтай ябана, нүхэдтөө түргөөр бусаха хүсэлэнтэй. Илалта туйлаад ерэхэдэнь, баатар хүбүүгээ угтаха саг ерэхэ» гээд бидэндэ ойлгуулба. Ломбо үбгэжөөлнай паромоор уһанай зүүн талада тэдэниие гаргаа бэлэй. Манай эжынэр үреэлээ хэлэжэ, нюдэнэйнгээ нёлбоһо аршаһаар гэртээ тараа һэн. Хойноһоонь бидэ, хүүгэд, субаа һэмди.

Иигэжэ хүндэ хүшэр сагта хоёр арадай хани барисаан бэхижэжэ, баяр, гашуудалаашье адли хубаалдажа ябаа бэлэйбди.

Н. БАЛЬДИРОВА,
ажалай ветеран.

Зэдын районой
Петропавловка һуурин.

ЗАНШАЛТА НААДАЯ ҺЭРГЭ

Арад зоной дунда хүндэтэй болоһон шатарай нааданда олон хүн зониие хабаадуулхын, мүн буряад арадай ёһо заншалнуудай нэгэн гэжэ тоологдодог нааданиие һэргээхэ зорилготойгоор Сагаалганай һайндэрые үнгэргэхэ Буряадай АССР-эй эмхидхэлэй комитет мартын 3—4-нэй үдэрнүүдтэ энэ наада эмхидхэжэ, эрхимүүдыень тодоруулха гэгдэһэн байгаа.

Байгша оной мартын 10—11-нэй үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэ хотодо Полит-гэгээрэлэй байшан соо энэ наадан үнгэргэгдэбэ. Түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэһэн нааданда Яруунын, Ивалгын, Загарайн районуудай, мүн Улаан-Үдэ хотын эрхимэй эрхим гэгдэһэн шатаршад хабаадалсаба. Тэдэнэй дундаһаа республикын чемпион Согто Намжилов, хэдэн удаа республикын чемпион болоһон Баир Митыпов, Игорь Брылев, шатарай ветеран Базаржап Сампилов, манайда айлшаар ерэһэн, мүнөө Москвагай физкультурын институдай шатарай отделенидэ һуралсажа ябаһан Баир Доржиев болон бусадые нэрлэлтэй.

Нааданай часынууд табигдажа, шатарай хюлгэ дээрэ түрүүшын ябадалнууд хэгдэбэл даа. Бусадһаа түрүүлэн республикын чемпионууд Согто Намжилов Баир Митыпов хоёр аха дүү Александр, Владимир Капитоновуудта шүүгдэшэһэн байгаа.

Хоёрдохи нааданай удаа Эрдэм Пурбуев, Александр Капитонов, Баир Доржиев, Алексей Цыбикмитов дүрбэн эрхимлэһэн байба. Эдэнэр лэ гурбадахи нааданда хоорондоо уулзажа, суглрагшадай дунда һонирхол татаба. Эндэ Доржиев Капитоновые, Цыбикмитов Пурбуевые диилэһэн байгаа. Харин дүрбэдэхи нааданда Доржиев Цыбикмитовые шүүжэ эрхимлэжэ гараба. Энээнэй удаа Доржиев Баир Митыповтэй нилээд удаан саг соо наадабашье, илажа гараа. Һүүлшын уулзалгада Намжилов Доржиевтай наадаха болобо. Эндэ эрхимлэжэ ябаһан Баир Доржиев наадан дундаа буруу ябадал хэжэ, шухала хүбүүгээ алдаха болоходоо, шүүгдэхэ баатай болобо. Тиин уулзалгын дүүрэхэдэ, эдэ хоёр аб адли очконуудтай болобо. Зүгөөр Баир Доржиев түрүүшын уулзалгануудһаа ульгам бэрхээр наадажа шүүһэнэй ашаар, түрүү һууринда гаража, Сагаалганай чемпионой хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ гээшэ.

Баир Доржиев Хурамхаан һууринда түрэһэн юм. Тэрэ багa балшар наһанһаа шатарай наадаар һонирходог, болоһон байгаа. Улаан-Үдын нэгэдэхи интернат һургуулида һуралсажа ябахадаа, хотын, республикын мүрысөөнүүдтэ хабаадалсадаг һэн. Тиигэжэ дунда һургуули дүүргэһээр Олимпиин нааданууд тэ бэлдэхэ һургуулида, удаань Москвагай физкуль-

---

Спорт ===== Спорт ===== Спорт ===== Спорт ===== Спорт

ХИБЭС ДЭЭРЭ

Профсоюзуудай Буряадай спортын бүлгэмэй барилдаашадай команда Калининградһаа бусажа ерэбэ. Түбэй түлөөлэгшэд хоёр мүрысөө нэгэдүүлһэн байгаа. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Россин Соведэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн «Кварц» гэжэ спортын комплекс соо болобо. Энээнтэй хамта студентнэрэй бүхэроссин универсиада тоосоондо абтаа.

Тэнсүү шанга тэмсэлдэ Буряадай багшанарай институдай студентнэр Яхадай гүрэнэй университедэй командада гартажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ.

Хубиин тоосоогоор Зүүн Сибиирин технологическа институдай студент спортын мастер Станислав Гармаев онсо шалгаржа, хоёрдохи һуури эзэлээ. Спортын мастер Гомбо Чагдуржапов гурбадахи һуури эзэлһэн байгаа. Спортын мастернууд Баатар Дагбаев, Александр Монзоев, Сергей Федосеев гэгшэд өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ эрхим зургаанай тоодо оробо.

Буряадай багшанарай институдай команда энэ зун студентнэрэй бүхэсоюзна универсиадада хабаадаха эрхэдэ хүртөө.

• • •

Хүбүүд болон басагадай дунда дзю-до барилдаагаар Буряадай АССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн городой Пионернүүдэй ордонгой спортын зал соо болобо. 200 гаран хүбүүд, басагад мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа.

Басагадай дундаһаа Кабанскын районой Селенгинск һууринай команда илалта туйлаа. ЛВРЗ-гэй спортклубай болон хүүгэдэй спортын 3-дахи һургуулиин дзюдоист басагад удаадахи шангуудта хүртэбэ.

Хүбүүдэй дундаһаа хүүгэдэй спортын 3-дахи һургуулиин спортсменүүд шалгараа. Бронзо медальнуудаар шагнагдаа. «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэд командаараа илалта туйлаба. Кабанскын районой команда хоёрдохи һуурида гараһан байха юм.

18-дахи һургуулиин һурагша Александр Николаев, 12-дохи һургуулиин һурагша Михаил Литвинцев гоё һайхан арга дүрэтэй байһанаа харуулаа. Улаан-Үдын медицинскэ училищиин һурагша Надежда Егорова басагадай дундаһаа шалгарба.

В. СЫДЕЕВ.

СПАРТАКИАДЫН ТООСООГООР

Үбэлэй спортын зүйлнүүдээр хабаяа туршахаяа эрхим бэрхэ барилгашад-спортсменүүд жэл бүхэндэ хабарай эхеэр Улаан-Үдэ хотодо суглардаг гээшэ. Республикын физкультурын 16 коллективэй түлөөлэгшэд—200 шахуу спортсменүүд ерэжэ, барилгын ба барилгын материалнуудай промышленностиин хүдэлмэришэдэй профсоюзай обкомой шанда хүртэхын түлөө мүрысэбэ.

Түгэсхэлэй мүрысөөндэ гарахын түлөө үнгэргэгдэһэн нааданууд та 2500 гаран хүн хабаадаһан байгаа. 500 гаран хүнһөө бүридэдэг барилгын коллективүүдэй дундаһаа «Бурятгражданстрой» гэжэ үйлэдбэриин-барилгын нэгэдэлэй спортсменүүд онсо шалгаржа, түрүү һуури эзэлээ һэн.

Һүүлэй үедэ тус нэгэдэлэй захиргаан болон профсоюзай комитет элүүр энхэ ажабайдалда анхаралаа ехээр хандуулдаг юм. Тиигэжэ тэдэнэр физкультурно-ниитын хүдэлмэридэ, спортын материальна үндэһэ һуурииие бэхижүүлгэдэ ехэ мүнгэ зөөри һомолһон байгаа. Имагтал энэ жэлдэ Дээдэ-Онгостойдо элүүржүүлгын комплексын барилга эхилээ. Силикатна һууринда стадион баригдахаар хараалагдана.

Мухар-Шэбэрэй районой «Тугнуйуглестрой» трестын коллектив спартакиадын бүхы шахуу зүйлнүүдээр илалта туйлажа, һайн үрэ дүнгүүдые харуулба. «Востоксибсантехмонтаж» трестын БМУ-гай спортсменүүд яһала һайн һорилго бэлэдхэлтэй байгаа. Эдэнэй ехэ хараа зорилгонуудтай байһан тухай хүдэлмэришэдэй 50 гаран процентын спартакиадын түрүүшын шатада хабаадаһаниинь элирхэйлэн гэршэлнэ.

Техническэ мэргэжэлэй 7-дохи училищиин ерээдүйн залуу барилгашад физическэ хүмүүжүүлгын бэлэдхэлэй талаар бултанһаа һайнаар тоосоһон байха юм.

ГТО-гой үбэлэй олон зүйлөөр мүрысөөндэ илаһан «Бурятгражданстрой» гэжэ үйлэдбэриин-барилгын нэгэдэлэй уран зурааша-шэмэглэгшэ Б. Линхобоев үргэлжэ ханатай гэр баридаг 1-дэхи комбинадай инженер-технолог Б. Веселовский гэгшэдэй үрэ дүнгүүдые онсолон тэмдэглэлтэй.

В. СОБЕННИКОВ,
мүрысөөнэй судья.

Манай орондо спортсмендэ — спортивна дэлхэй дээрэ мэдээжэ хүндэ, Лев Иванович Яшинда — Социалис Ажалай Геройн үндэр нэрэ зэргэ түрүүшынхиеэ олгогдобо.

Энэ үндэр шагнал слесарь залуу хүбүүн байхадаа абаһан «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө» гэһэн медаль хоёрой хоорондо дэлхэйн эрхим вратариин спортивна намтар оршоно. Лев Яшин 21 жэлэй туршада «Динамо» клубай түлөө наадаа, национальна суглуулагдамал командын түлөө 75 дахин ворота хамгаалаа. Тэрэ Европын кубогай, түби дэлхэйн эрхим футболистын «Алтан бүмбэгын» эзэн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Лев Яшин, хоккейгээр совет мэдээжэ тренер Анатолий Тарасов.

ЭРЭЛХЭГ БААТАРАЙ ШАНГАЙ ТҮЛӨӨ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ эрэлхэг баатаршалга гаргажа, Советскэ Союзай Геройн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Базар Ринчино тухай Ага нютагай ажалшад һайханаар дурсажа ябадаг. Нютагаархидынь баатар хүбүүнэйнгээ нангин дурасхаалда зорюулжа, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар округой түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөө бүри хорин долоон жэлэй саада тээ үнгэргэжэ эхилээ һэн. Мүрысөөндэ нэгэнтэ бэшэ хабаадалсажа, мэргэжэл шадабарияа дээшэлүүлһэн бэлигтэй барилдаашад Ага нютагһаа олоор гаранхай.

Согтой, зугаатай, ажалша бүхэриг хүн зонтой Согто-Хангил нютагай олониитэ энэ удаа баатар сэрэгшын дурасхаалда зорюулагдаһан мүрысөө үнгэргэхэ хүндэдэ хүртэжэ, холо ойроһоо ерэһэн абарга хүсэтэ бүхэшүүлые тоонто дайдадаа алда хадаг, сагаан эдеэгээ дэлгэн угтаба.

Округүйсэдкомой түрүүлэгшэ Г. Ж. Жамсаранов, партиин окружкомой хоёрдохи секретарь Ц. Ц. Санданов, партиин Агын райкомой нэгэдэхи секретарь Б. А. Пахтанов гэгшэд Согто-Хангилай барилдаанай олбог дээрэ мүрысэхэеэ ерэгшэдтэ аза талаан, амжалта хүсэбэ. Мүрысөөндэ Монголой Арадай Республикаһаа, Буряадай болон Яхадай АССР-һээ, Усть-Ордын Буряадай автономито округһоо, мүн олон нютагуудһаа, хүршэ районуудһаа ерэһэн 144 барилдаашан мүрысөөнэй түрүүшын дүхэригһөө гоё һайхан арга абьяас, хүсэл, эрмэлзэл, тээшэ тэгүүлһэн зориг харуулан мүрысэбэ. Илангаяа олбогой эзэд болохо Согто-Хангилайхид энэ удаа илалта туйлажа, Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой дурасхаалай шанда хүртэхэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһанаа бодото хэрэгээрээ гэршэлээ.

Мүн Догойн, Зүдхэлиин, Зугаалайн барилдаашад алдарта сэрэгшын шанда хүртэхөө ерсахагүй байһанаа мэдүүлбэд. Гурбан үдэрэй туршада үргэлжэлһэн мүрысөөн хүн зоной һанаа сэдьхэл татаа, урма зоригынь бадаруулаа гээд тэмдэглэлтэй. Үсэд шанга тэмсэлэй оршондо үнгэрһэн мүрысөөнэй дүнгүүдыень сэгсэлхэдэ, 110 очко абаһан Согто-Хангил нютагай барилдаашад онсо шалгаржа, хорин долоон жэлэй хугасаа соо түрүүшынхиеэ Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой дурасхаалай шанда хүртэбэ. Барилдаагаар Ага нютагһаа эгээл түрүүн СССР-эй спортын мастерай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн бэлигтэй тренер, республикын категориин судья Б. Б. Бальжинимаевай олон жэлдэ оролдоһон аша габьяань мүнөө тобойн гараба бшуу. Арбаад жэлэй урда тээ тэрэ Согто-Хангил нютаг ерэжэ, барилдаанай һургуули нээгээд, эсэшэ сусашагүйгөөр ажаллан, бэлигтэй бүхэшүүлые олоор хүмүүжүүлээ юм.

Энээнһээ урда жэлнүүдтэ баатар сэрэгшын шанда 9 дахин хүртэһэн Догойн бүхэшүүл хоёрдохи һуурида түригдэжэ, дамжуулгын кубок» олбогой эзэдтэ барюулба. Абарга хүсэтэ, абьяас түгэс барилдаашадаараа алдаршаһан Зүдхэли нютагай суглуулагдамал команда гурбадахи һуури эзэлбэ.

Манай округто айлшаар ерэһэн барилдаашадай командануудай дунда баһал түрүү һуури эзэлэгшэд тодорхойлогдодог заншалтай. Эндэ Монголой Арадай Республикын Дорнод аймагай бүхэшүүл шалгаржа, баатар сэрэгшын дурасхаалта шанда хүртэбэ.

Зай, иигээд мүнөө тусхай шэгнүүрнүүдтэ илаһан бэрхэшүүлэй нэрэнүүдые тоглоё. СССР-эй спортын 17 мастерай, мастерта 43 кандидадуудай дундаһаа онсо шалгаржа гараха гээшэ бэлэн бэшэ байба. 48 килограммай шэгнүүртэ Зүдхэлиин Самба Батоев Монголой Арадай Республикын уласхоорондын классай мастер Болд гэгшые шүүжэ, геройн шанда хүртөө. 52 килограммай шэгнүүртэ тэрэнэй аха Саян Батоев түгэсхэлэй мүрысөөн дээрэ Яхадһаа ерэһэн СССР-эй спортын мастер Афанасий Черкашиниие шүүжэ уридлаба. 57 килограммай шэгнүүртэн сооһоо Согто-Хангилай бүхэ Баясхалан Дамдинов эрхимлэжэ. Догойн нютагай СССР-эй спортын мастер Болод Баясхалановые удаадахи һуурида түрибэ.

62 килограммай шэгнүүртэ Согто-Хангил нютагай түлөөлэгшэ, һаяхан СССР-эй спортын мастерай норматив дүүргэһэн бэлигтэй барилдаашан Жамса Лхамажапов эрхимлэбэ.

68 килограммай шэгнүүртэ Догой нютагай залуу бүхэ Баата Жамбалов бүхы уулзалгануудаа шүүгээд, түрүүшынхиеэ баатар сэрэгшын шанда хүртэбэ.

74 килограммай шэгнүүртэ Догой нютагай түлөөлэгшэ, СССР-эй спортын мастер Дугаржаб Жаргалов илалта туйлаба. Зүгөөр энэ шэгнүүртэ мүрысэһэн үшөө нэгэ барилдаашан тухай онсолон хэлэнгүй үнгэрхын аргагүй. 44 наһаяа гүйсэһэн СССР-эй спортын мастер Этигэл Эрдынеев шиираг залуу хүбүүдээр анамана мүрысэн, гурбадахи һуурида гаража шадаа. Эрхилһэн хэрэгтээ үнэн зүрхэнһөө хандадаг хүнүүд лэ иимэ баатаршалга харуулжа шададаг ха юм.

82—90 килограммай шэгнүүрнүүдтэ Зүдхэлиин Гонгор Дугаров. Согто-Хангилай Солбон Максаров гэгшэд булюу байба. Харин 100 килограммай шэгнүүртэ Хабаровск хотодо ажалладаг СССР-эй спортын мастер Бимбажаб Санданов түрүү һуури эзэлбэ.

130 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэй бүхэшүүлэй дундаһаа Шэтэ хотые түлөөлһэн СССР-эй спортын мастер Цыдып Иванов шалгаржа, баатар сэрэгшын шанда арбадахияа хүртэбэ.

Иигэжэ Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой дурасхаалай шанда хүртэхын түлөө мүрысөөн яһала эмхитэй һайнаар үнгэргэгдэжэ, олоной һонирхол татаба.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

СОНОСХОЛ

Мартын 22-то Политическэ гэгээрэлэй байшангай Ехэ зал соо буряад хэлэн дээрэ ээлжээтэ лекци үнгэргэгдэхэнь.

«ДАСАНДА БАРЛАГДАҺАН НОМ СУДАРНУУД» гэһэн темээр лекци Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Дандар Базаржапович ДАШИЕВ уншаха.

Лекци 18 час 30 минутада эхилхэ юм. Буряад үгсаатанай соёлой түүхээр һонирходог бүхы хүнүүд уригдана.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленумэй материалнууд.

Партиин XXVIII съездэдэ КПСС-эй ЦК-гай Платформые зүбшэн хэлсэлгын оршомдо партиин ветеран И. Климовэй һанамжа, Улаан-Үдын авиа-үйлэдбэриин нэгэдэлэй парткомой секретарь Л. А. Качинтай А. Гомбоевой хэһэн хөөрэлдөөн толилогдоно.

Хориин районой Үдын совхоздо үйлэдбэри хоорондын ажахын тоосооной үндэһэ һуури байгуулха тухай С. Гуровай статья.

Худалдаа наймаанай хүндэ хүшэр эрхэ байдалай шалтагаанууд тухай «Нижнеангарсктрансстрой» трестын УРС-ай начальник Т. Вердыевагай статья.

«Хоёр шэнэ зүжэг»— Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай шэнэ зүжэгүүд тухай шүүмжэлэгшэ Б. Дымбрыловагай статья.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
«Лебединое озеро»— в 19.
Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
«Сагаан һарын найр» (Праздник Белого месяца)— в 18.
«Дружба»
«Зимнее утро»— в 9.40, «Налево от лифта», «Кингсайз»— в 11.20, 14.30, 18, 21.10.
«Родина»
«Стеклянный лабиринт»— в 10, 12, 18.10, 20, 21.50, «киноклуб «Диалог»— в 14.30.
«Прогресс»
Красный зал —«Дом на Кэролл стрит», «Вилла «Орхидея»— в 9.30, 13.20, 17.10, «Белая кость» — в 21.
Зеленый зал —«В джазе только девушки»— в 10, 18.10, «Этот безумный, безумный, безумный, безумный мир»— в 12, 15, 20-20.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-67; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана ... канской типографией Гос... издата Бурятской АССР. ... ректор 2-40-45. Н-00369. Зак. № 66.